

تبیین راهبردهای ساماندهی اقامتگاه‌های بوم‌گردی در چارچوب معماری بیوفیلیک با رهیافت توسعه اکوتوریسم پایدار (محدوده مطالعه: دماوند)

شوکا خوشبخت بهرمانی^۱، سیده لبابه قلعه بندی^۲، حسین سلطان‌زاده^۳

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۸/۰۳

تاریخ بازنگری: ۱۴۰۳/۱۲/۲۰

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۲/۱۳

نوع مقاله: پژوهشی

صفحه ۲۱۱ تا ۲۳۵

چکیده

تمایل ذاتی انسان برای حضور در طبیعت و برقراری ارتباط با آن، زمینه‌ساز شکل‌گیری یکی از مهم‌ترین گونه‌های گردشگری به نام اکوتوریسم یا گردشگری بوم‌شناختی شده تا به این نیاز بشر در قالب سفر پاسخ گوید. متأسفانه به‌رغم پتانسیل‌ها و فرصت‌های بسیار گردشگری مبتنی بر طبیعت در حاشیه شهرها و کلان‌شهرهای کشور، امکانات اقامتگاهی قابل‌قبولی که بتواند اقتضائات زیست موقت گردشگران بوم گرد را به گونه شایسته‌ای فراهم آورد، کمتر به چشم می‌خورد. باوجود دستورالعمل‌ها و استانداردهای مدون طراحی و مرمت اقامتگاه‌های بوم‌گردی، بسیاری از این اماکن بی‌توجه به اصول فنی و مهندسی احداث و بازسازی شده و این مسئله به‌عنوان عاملی جدی در کاهش استقبال گردشگران و افول سطح اکوتوریسم مطرح است. مطالعه حاضر در نظر دارد با ساماندهی وضعیت معماری این فضاها بر مبنای رویکرد بیوفیلیک که اهداف و آرمان‌های توسعه پایدار را دنبال می‌کند، به بهبود و توسعه بوم‌گردی در مقاصد مستعد کمک نماید. در راستای نیل به هدف مذکور، از رویکرد روش‌شناسی آمیخته شیوه‌های کیفی (گرند تئوری) و کمی (آمار) بهره گرفته شد. داده‌های مورد نیاز با اتکا بر راهبردهای کتابخانه‌ای و میدانی، مرور پیشینه و مبانی نظری پیرامون مفاهیم «معماری بیوفیلیک»، «اقامتگاه بوم‌گردی» و «اکوتوریسم پایدار»، حضور و توزیع پرسش‌نامه در بین گردشگران بوم گرد در محدوده مورد مطالعه و مصاحبه نیمه‌ساختاریافته با جمعی از متخصصان و کارشناسان مسلط به موضوع حاصل شده‌اند. جامعه پاسخ‌دهنده به پرسش‌نامه، با حجمی معادل ۳۸۴ نفر و گروه شرکت‌کننده در مصاحبه را متخصصان و خبرگان با تعدادی برابر با ۱۹ نفر تشکیل می‌دهند که این تعداد با استناد به رابطه کوکران و بر مبنای روش نمونه‌گیری اشباع نظری برآورد شده است. نتایج آماره تی در نرم‌افزار SPSS، حکایت از وضعیت مطلوب شاخص‌های «تنوع زیستی، تغییرپذیری حواس» در اقامتگاه آرتین، شاخص‌های «تغییرپذیری حواس، احساس سرزندگی» در اقامتگاه روژان، و شاخص‌های «چشم‌انداز، تغییرپذیری حواس، احساس سرزندگی، جاذبه» در اقامتگاه خورشید دارد و باقی شاخص‌ها با مقادیر معناداری بیشتر از ۰/۰۵ و t منفی نامطلوب ارزیابی شده‌اند. همچنین یافته‌های آماری بر انطباق نسبی مجموعه‌های بوم‌گردی با شاخص‌های زمینه‌ای زیست‌بوم دماوند تأکید دارد. نتایج تحلیل کیفی نیز بر یافته‌های آماری صحت گذاشته و حاکی از وضعیت نامطلوب اقامتگاه‌های بوم‌گردی از حیث شاخص‌های بیوفیلیک است. حضور حداقلی شاخص‌های بیوفیلیک در اقامتگاه‌های مورد مطالعه و عدم انطباق صددرصدی این فضاها با شرایط زمینه‌ای زیست‌بوم، موجب شده تا این مجموعه‌ها نقش مؤثری در رشد و توسعه اکوتوریسم ایفا نکنند. باتوجه به یافته‌ها و ارائه راهبردهایی در راستای ساماندهی چالش‌های کالبدی اقامتگاه‌های مورد نظر در چارچوب معماری بیوفیلیک انتظار می‌رود تدابیر ویژه‌ای از سوی نهادهای متولی و ذی‌ربط صورت پذیرد تا بستر بهبود و رونق اقتصادی، اشتغال محلی و روستایی، حفاظت از طبیعت و سبک زندگی بومی فراهم آید. امید است نوشتار حاضر پایه‌ای نظری برای مطالعات و پژوهش‌هایی باشد که قرار است در باب زیرساخت‌های اقامتی و نقش آنها در توسعه و رونق گردشگری انجام پذیرد.

واژگان کلیدی: معماری بیوفیلیک، اقامتگاه بوم‌گردی، اکوتوریسم پایدار، راهبردهای ساماندهی، شهر دماوند

^۱ گروه معماری، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران. sho.khoshbakht@iauctb.ac.ir

^۲ دانشجوی دکتری معماری، گروه معماری، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

^۳ گروه معماری، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

۱. مقدمه

گسترش شهرها و رشد سریع و چشمگیر شهرنشینی پیامدهایی چون آلودگی هوا، مصرف بی‌رویه منابع، و جدایی افراد از طبیعت را به دنبال داشته است. از طرفی تمایل ذاتی انسان برای حضور در طبیعت و برقراری ارتباط با آن، زمینه‌ساز شکل‌گیری یکی از مهم‌ترین گونه‌های گردشگری به نام اکوتوریسم یا گردشگری بوم‌شناختی شده تا به این نیاز بشر در قالب سفر پاسخ گوید. اکوتوریسم اساساً سفر و بازدید مسئولانه از مناطق طبیعی نسبتاً دست‌نخورده است (Blamey, 2001; Ceballos-Lascurain, 1987) و بر اصولی مانند سازگاری با محیط‌زیست، کارآمدی فرهنگی - اجتماعی و توسعه اقتصادی استوار است (Kiswanto et al., 2022). متأسفانه به‌رغم پتانسیل‌ها و فرصت‌های بسیار گردشگری مبتنی بر طبیعت در حاشیه شهرها و کلان‌شهرهای کشور، امکانات اقامتگاهی قابل‌قبولی که بتواند اقتضائات زیست موقت گردشگران بوم‌گرد را به گونه‌ی شایسته‌ای فراهم آورد، کمتر به چشم می‌خورد و این مسئله، خود به‌عنوان عاملی جدی در کاهش استقبال گردشگران مطرح است. باوجود دستورالعمل‌ها و استانداردهای مدون طراحی و مرمت اقامتگاه‌های بوم‌گردی، بسیاری از این اماکن بی‌توجه به اصول فنی و مهندسی احداث و بازسازی شده‌اند و این مهم در مجموعه‌های بوم‌گردی حاشیه کلان‌شهر تهران خاصه شهر دماوند نیز قابل‌مشاهده است. بر اساس مطالعات پیشین، عدم مطلوبیت و ناسازگاری ساختار کالبدی تعداد قابل‌توجهی از خانه‌های بوم‌گردی دماوند با ویژگی‌های زمینه‌ای، کاهش میزان استقبال گردشگران بوم‌گرد و به‌تبع آن افول سطح اکوتوریسم را در مناطق مستعد این شهر موجب شده است؛ بنابراین ساماندهی معماری این فضاها و ارتقای سطح کیفی آن‌ها می‌تواند زمینه‌ی بهبود و رونق مجدد بوم‌گردی را فراهم آورد. مطالعه حاضر در نظر دارد در راستای نیل به هدف

۲. پیشینه تحقیق

مرور مطالعات و بررسی پیشینه و سابقه نظری موضوع در سه حوزه راهبردی «اقامتگاه‌های بوم‌گردی»، «اکوتوریسم» و «معماری و گردشگری بیوفیلیک» باهدف بررسی نقش و جایگاه معماری بیوفیلیک در ساماندهی نظام کالبدی اقامتگاه‌های بوم‌گردی در راستای توسعه اکوتوریسم پایدار

مذکور، از معماری بیوفیلیک که اهداف و آرمان‌های توسعه پایدار را دنبال می‌کند، کمک بگیرد. بهره‌مندی از رویکرد بیوفیلیک، به سبب آنکه این شکل از معماری به‌عنوان بخشی از معماری پایدار، توانایی ارائه مزایای پایداری را در ابعاد مختلف اجتماعی، زیست - محیطی / اکولوژیکی، اقتصادی، و کالبدی دارا است - می‌تواند راه‌حل مناسبی برای سامان‌دادن به مجموعه‌های اقامتگاهی تلقی گردد. ناگفته نماند به سبب تفاوت‌های بارز در ویژگی‌های زیست‌بوم مناطق مختلف کشور، همسوسازی و مطابقت مؤلفه‌های بیوفیلیک با شاخص‌های زمینه‌ای مقاصد بوم‌گردی، مقدمه‌ای بر پیاده‌سازی و اجرای این مؤلفه‌ها در فضاها بوم‌گردی است. براین‌اساس، مجموعه‌های بوم‌گردی مور نظر از منظر شاخصه‌های زیست‌بوم شامل اقلیم (جغرافیا، آب‌وهوا، محیط طبیعی و مصنوع)، سبک زندگی (توسعه اقتصادی، صنایع تولیدی و مصرفی)، فرهنگ اجتماعی (انگاره-های فردی و اجتماعی، مسئولیت‌پذیری شهروندی) و تسهیلات شهری (شبکه زیرساخت‌های رفاهی، کاربست فناوری‌های نوین) (پورصادقی، ۱۳۹۵) مورد ارزیابی و واکاوی دقیق قرار می‌گیرند تا مشخص گردد چه میزان از شاخصه‌های بیوفیلیک را می‌توان در این بوم‌گردی‌ها پیاده نمود. با عنایت به سلسله-مراتب منطقی بحث، سؤالات اساسی که این مطالعه در جستجوی پاسخ بدان برآمده از این قرارند: میزان حضور مؤلفه-های بیوفیلیک در اقامتگاه‌های بوم‌گردی دماوند و تأثیر آن‌ها بر توسعه اکوتوریسم تا چه میزان است؟ چه راهبردهای برای سامان‌دهی اقامتگاه‌های بوم‌گردی دماوند در چارچوب معماری بیوفیلیک قابل‌تدوین است؟ در راستای پاسخگویی به سؤالات مذکور، ضمن بررسی‌های عمیق کتابخانه‌ای پیرامون مباحث محوری تحقیق (معماری بیوفیلیک، اقامتگاه‌های بوم‌گردی، اکوتوریسم پایدار)، از ابزار پرسش‌نامه و مصاحبه نیز در یک‌رویه عملی و پیمایشی بهره گرفته شد.

صورت پذیرفت. در سطح داخلی؛ خداوردی‌جعفری و یوسفی (۱۳۹۶) در کتابی، مبانی معماری بیوفیلیک و توسعه پایدار را در نه فصل مورد مطالعه قرار دادند، به‌این‌ترتیب که در فصل اول اهمیت معماری بیوفیلیک، و در فصل دوم تأثیرات آموزه‌هایی از طبیعت در طراحی بیوفیلیک توضیح داده شد. فصول سوم و چهارم نیز به تشریح معماری بیوفیلیک در توسعه پایدار و مصرف

میانگین و سرمایه‌گذاری در گیاهان دارویی و طب سنتی کمترین میانگین را دارند به این معنی که راه‌اندازی اقامتگاه بوم‌گردی در شهر رشت بیشترین تأثیر را در اشتغال زنان داشته است. تردست و همکاران (۱۴۰۰) در مطالعه‌ای که به‌منظور تبیین و بررسی محورهای راهبردهای اثرگذار بر گردشگری بیوفیلیک انجام دادند، دریافتند که راهبرد نهادها و سازمان‌ها که نقش مدیریتی در الگو ایفا می‌کند با ضریب امتیاز ۲/۰۰ مهم‌ترین عامل در برنامه‌ریزی راهبردی و توسعه گردشگری بیوفیلیکی شهر تهران است. ذوالفقاری طهرانی و همکاران (۱۴۰۱) در بررسی ارتباط بنیادی دو صنعت عظیم معماری و گردشگری و تبیین تأثیر گرایش به معماری زیست‌سازگار در رونق گردشگری طبیعی به این نتیجه رسیده‌اند که تأکید بر پتانسیل‌های طبیعی و قابلیت‌های اکوتوریستی روستای ابیانه به‌گونه‌ای علمی، همراه با رعایت مسائل زیست‌محیطی و مبانی توسعه زیست‌سازگار بهترین گزینه برای هدایت طرح‌های توسعه شهری در این محدوده است. در سطح خارجی؛ کانوال و آساما^۱ (۲۰۲۱) در پژوهشی در زمینه تبیین نقش تفکر طراحی و بیومیمیکری در استفاده از نوآوری پایدار، اظهار نمودند که تفکر بیوفیلی رویکردی برای حل مشکلات طبیعت و نوع بشر با استفاده از رویکردهای خلاقانه بیوفیزیک و طرح‌های بیومیمیک برای مفهوم‌سازی و توسعه راه‌حل‌های نوآورانه در راستای بهبود رفاه و پایداری انسان است. تفکر اکوفیلیا فرایند طراحی هدفمند را با پایداری کلی سازمانی از جمله برنامه‌ریزی برای هر دو سیستم انسانی و بوم‌شناختی، شناسایی و بهبود می‌بخشد. ویلنسکی و همکاران^۲ (۲۰۲۲) با نگارش مقاله‌ای پیرامون طبقه‌بندی ساختمان‌های بیوفیلیک به‌عنوان محیط‌های پایدار، به سه دسته متمایز از معماری بیوفیلیک شامل تقلیدی، کاربردی و ارگانیک، اشاره نمودند. تجزیه و تحلیل‌ها نشان داده است که هر سه دسته - تقلیدی، کاربردی، ارگانیک - امکان ایجاد محیط‌های بیوفیلیک و پتانسیل همکاری انسان و طبیعت را دارند، اگرچه طراحی بیوفیلیک ارگانیک در حال حاضر به‌عنوان کم‌توسعه‌ترین، و البته امیدوارکننده‌ترین دسته در نظر گرفته می‌شود. اینا و همکاران^۳ (۲۰۲۳) در پژوهشی با عنوان «معماری گردشگری بیوفیلیک و تأثیر مثبت آن بر توسعه شهری و سلامت انسان» بیان نمودند که گردشگری آبی و

انرژی اختصاص یافت. بیوفیلیک و معماری زیست‌گرا و الگوهای معماری بیوفیلیک در دو فصل پنجم و ششم تدوین شد و در فصل‌های هفتم و هشتم نیز نیازهای انسان و محیط با نگرش بیوفیلیک مورد بررسی قرار گرفت و بالاخره در فصل آخر کاربرد الگوهای بیوفیلیک در سازه‌ها شرح داده شد. رئیسی‌نژاد و همکاران (۱۴۰۰) در تحقیق خود به دنبال یافتن چارچوبی برای ضابطه‌مند کردن معماری اقامتگاه‌ها باهدف ارتقای میزان رضایت بوم گردان بوده‌اند. نتایج به‌دست‌آمده نشان می‌دهد که معماری اقامتگاه‌ها از لحاظ تأمین نیازهای اساسی اقامت، حداکثر رضایتمندی گردشگران را جلب کرده و از این حیث بر هتل‌ها و سایر اقامتگاه‌ها برتری داشته‌اند. در بعد طبیعت‌گرایی نیز، معماری اقامتگاه‌ها میزان ۶۰ درصد رضایتمندی مخاطبان را کسب کردند. اما بعد فرهنگی - اجتماعی اقامتگاه‌ها، میانگین ضعیف‌تری از دو بعد دیگر را در جلب رضایت بوم گردان داشته است. لهونیان و همکاران (۱۴۰۲) در پژوهشی درصدد بررسی وضعیت موجود، شناخت شرایط و لوازم مؤثر بر عملکرد اثربخش و توسعه اقامتگاه بوم‌گردی در حوزه تالاب زریوار برآمدند. یافته‌ها نشان‌دهنده آن بود که ضعف برنامه‌ریزی، سیاست‌گذاری و مدیریت (در هر دو عرصه گردشگری و توسعه اقتصادی روستایی) با بارکلی ۰/۸۴۲ اثرگذارترین مؤلفه است و سایر مؤلفه‌ها در مراتب بعدی قرار می‌گیرند. مویدفر و همکاران (۱۴۰۲) در مقاله‌ای به تبیین نقش اقامتگاه‌های بوم‌گردی در توسعه گردشگری و تأثیر این اقامتگاه‌ها در حفظ ارزش‌های فرهنگی شهر میبد پرداختند. نتایج پژوهش بر اساس دیدگاه کلیه گروه‌های آماری حکایت از آن دارد که ایجاد اقامتگاه‌های بوم‌گردی از جنبه‌های مختلف در شهر میبد تأثیرگذار بوده، ولیکن این تأثیرگذاری بر بعد فرهنگی این شهر بیشتر از سایر ابعاد بوده و از نظر گروه کارشناسان و متولیان، تأثیرات اقتصادی قابل‌توجه نبوده است. محمدی-گرفمی و همکاران (۱۴۰۳) در پژوهشی که باهدف تحلیل نقش اقامتگاه‌های بوم‌گردی در اقتصاد روستایی شهر رشت انجام گرفت، پس از شناسایی و بررسی دو مؤلفه اشتغال و ارتقای درآمد (۲۰ متغیر) و حفظ ظرفیت تولید و رونق کسب‌وکار (۱۹ متغیر) و طی فرایند نمایه‌سازی به این نتیجه دست یافتند که شاخص ایجاد فرصت‌های شغلی جدید برای زنان بالاترین

اقامتگاه آرتین، اقامتگاه روزان، اقامتگاه خورشید) از منظر شاخص‌های بیوفیلیک و نقش آن‌ها بر توسعه اکوتوریسم، از طریق حضور در محدوده مکانی موضوع و توزیع پرسش‌نامه مابین بوم گردان و اجرای مصاحبه‌ای نیمه‌ساختاریافته با جمعی از متخصصان و کارشناسان مسلط به موضوع حاصل می‌گردد. حجم نمونه آماری مطالعه شده برای بوم گردان با احتساب نامحدود بودن جامعه آماری (N) و با استناد به رابطه کوکران^{۱۸} برابر با ۳۸۴ نفر، و حجم گروه مصاحبه‌شونده مبتنی بر شیوه اشباع نظری، معادل ۱۹ نفر برآورد شده است. سوالات پرسش‌نامه مقیاس لیکرت در دو بخش توصیفی (سن، جنسیت، سابقه کار، سطح تحصیلات و میزان درآمد) و استنباطی (گویه-های مستخرج از نمودار مفهومی پژوهش) انتظام یافته‌اند. شاخص‌های عملیاتی در دو بعد بیوفیلیک و زیست‌بوم در قالب ۳۸ گویه مورد پرسش واقع شدند که از این میان، ۲۷ سؤال متعلق به معیارهای بعد اول و مابقی سوالات (۱۱ سؤال) به شاخص‌های بعد دوم اختصاص یافته است (جدول ۱). روایی گویه‌های پرسش‌نامه تحت نظر ۷ تن از متخصصان و کارشناسان این حوزه بررسی و پس از رفع ایرادات ذکر شده، به تأیید نظر ایشان رسید. سطح اعتماد هر یک از مؤلفه‌ها نیز به روش آلفای کرونباخ^{۱۹} مطابق جدول ۱ محاسبه گردید. مقادیر به‌دست‌آمده بر مطلوبیت درجه اعتماد ابزار اندازه‌گیری دلالت دارد. فرایند تجزیه و تحلیل داده‌ها نیز در دو سطح کیفی و کمی انجام می‌پذیرد: در سطح کیفی، تفسیر داده‌های اکتشافی مصاحبه، با اتکا بر نظریه زمینه‌ای و بر مبنای رویکرد تحلیلی استراوس و کوربین، در چارچوب سه مرحله کدگذاری «باز»، «محوری» و «انتخابی» صورت می‌پذیرد. پژوهشگر کار تحلیل را با کدگذاری باز آغاز می‌کند و داده‌ها را بر اساس طبقات اطلاعاتی کدگذاری می‌کند. در انجام کدگذاری باز، متن مصاحبه‌ها یا مشاهدات چندین بار خوانده و جملات اصلی آن استخراج شده و به‌صورت کدهایی ثبت می‌گردد و سپس کدهای مشابه در دسته‌هایی قرار می‌گیرند. بعدازاین کدگذاری، و بر مبنای آن، کدگذاری محوری صورت می‌گیرد که در آن پژوهشگر یک طبقه کدگذاری باز را انتخاب می‌کند تا بر آن متمرکز شود. در کدگذاری محوری، طبقات به طبقات فرعی خود ربط داده می‌شوند تا تبیین‌های دقیق‌تر و کامل‌تری درباره پدیده ارائه گردد. استراوس و کوربین (۱۹۹۰) انواع طبقاتی را که حول پدیده محوری می‌توان شکل داد مشخص کرده‌اند. این

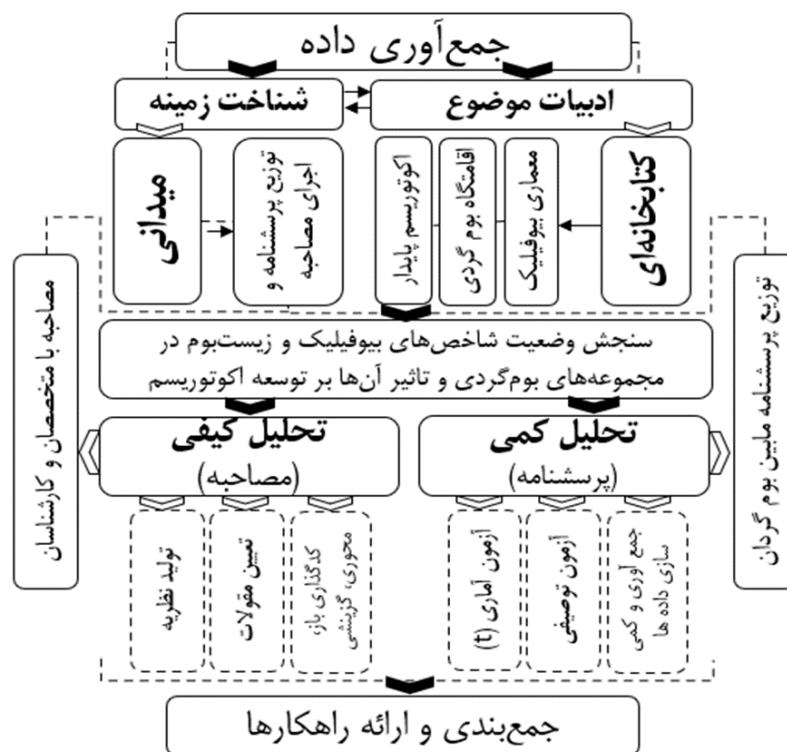
طراحی بیوفیلیک در حال افزودن ابعاد جدیدی به صنعت گردشگری است و مردم را با طبیعت، با دیدن، شنیدن و لمس آب به روش‌های بی‌شمار پیوند می‌دهد. شکی نیست که طراحی بیوفیلیک با راه‌اندازی چارچوبی جدید در جهت استفاده سودمند از طبیعت، به نواقص موجود در محیط‌های مصنوع مدرن، ارزش می‌افزاید. کاربرد مؤثر بیوفیلیا با پایبندی به اصول اولیه بیوفیلی آغاز می‌شود. این‌گونه استدلال می‌شود که طراحی بیوفیلیک دارای مزایای فراوانی برای ساکنان ساختمان‌ها و محیط‌های شهری از طریق بهبود ارتباطات با طبیعت است. با توجه به این مهم که واکاوی تمامی پژوهش‌های صورت گرفته در این زمینه مقدور نبوده و همچنین مطالعه مستقل، عمیق، و جامعی در زمینه سامان‌دهی معماری اقامتگاه‌های بوم‌گردی با رهیافت توسعه اکوتوریسم در قلمروهای بوم‌گردی در شهر دماوند تا به حال انجام نشده از این‌رو، این تحقیق جنبه نوآوری دارد. با عنایت به این موضوع، پژوهش حاضر در نظر دارد از معماری بیوفیلیک به‌مثابه رویکردی که آرمان‌ها و اهداف توسعه پایدار را دنبال می‌کند، برای ساماندهی و بهبود نظام کالبدی اقامتگاه‌های بوم‌گردی کمک گرفته تا شرایط توسعه هرچه بیشتر اکوتوریسم را فراهم آورد. تحقیق و تفحص در این باب می‌تواند ضمن شفاف‌سازی نحوه پیاده‌سازی و اجرای شاخصه‌های بیوفیلیک در واحدهای اقامتی و تبیین میزان بهره‌مندی از این شاخصه‌ها در زیست‌بوم مورد نظر، به‌عنوان پایه‌ای نظری برای پژوهش‌های آتی در نظر گرفته شود و وفق-های تازه‌ای را فراروی پژوهشگران این حیطه بگشاید.

۳. روش تحقیق

مطالعه حاضر در راستای پاسخ به سؤال اساسی تحقیق، از رویکرد روش‌شناسی ترکیبی که آمیزه‌ای از دو شیوه کیفی (داده‌بنیاد) و کمی (آماري) را در برمی‌گیرد، بهره جسته است. تهیه و گردآوری داده‌های مورد نیاز با اتکا بر راهبردهای کتابخانه‌ای و میدانی، در دو بعد نظری و عملی صورت می‌پذیرد، بدین نحو که در بعد نظری، با مراجعه به منابع دست‌اول و مرور مدارک، اسناد و مکتوبات معتبر علمی، به بررسی ادبیات نظری موضوع پیرامون مفاهیم پایه و کلیدی - «معماری بیوفیلیک»، «اقامتگاه بوم‌گردی»، و «اکوتوریسم پایدار»- پرداخته و مدل مفهومی اولیه متشکل از متغیرها و شاخص‌های اصلی، تدوین و ترسیم می‌گردد (شکل ۴). در بعد عملی نیز، اطلاعات زمینه‌ای در خصوص وضعیت معماری اقامتگاه‌های بوم‌گردی دماوند

و چیدمان خاص در بین مقوله‌ها، و آن‌ها را برای ارائه و شکل‌دهی یک تئوری تنظیم می‌کند. در سطح کمی نیز، پردازش و آنالیز داده‌های پرسش‌نامه، پس از دریافت پاسخ‌های شرکت‌کنندگان و مرتب‌سازی، طبقه‌بندی، کدگذاری و استانداردسازی آن‌ها در برنامه اکسل، به واسطه نرم‌افزار آماری SPSS و آزمون استنباطی تی تک نمونه‌ای انجام می‌پذیرد. به دنبال اتمام فرایند تفسیر داده‌ها، با هم‌سوسازی و تطبیق نتایج به‌دست‌آمده، به بحث در مورد یافته‌ها و بیان نتایج پرداخته می‌شود. (شکل ۱)

طبقات شامل شرایط علی (عواملی که موجب پدیده محوری شده‌اند)، استراتژی‌ها (اقدامات اتخاذ شده در پاسخ به پدیده محوری)، شرایط مداخله‌گر و زمینه‌ای (عوامل وضعیتی عام و خاص که بر استراتژی‌ها تأثیر می‌گذارند)، و پیامدها (نتایج حاصل از به‌کارگیری استراتژی‌ها) می‌شوند. این طبقات در قالب یک مدل دیداری به نام پارادایم کدگذاری محوری به یکدیگر مرتبط شده و پدیده محوری را دربر می‌گیرند. گام نهایی، کدگذاری گزینشی یا انتخابی است که برای یکپارچه‌سازی و پالایش مقوله‌هاست؛ به این ترتیب که محقق با ایجاد یک آهنگ

شکل ۱. فرایند اجرای تحقیق

از سال ۱۹۹۴ میلادی و در نخستین هم‌اندیشی بین‌المللی انجمن‌های تخصصی اکولوژ، نوع جدیدی از اقامتگاه‌ها با نام «اقامتگاه‌های بومی یا اکولوژ» به‌صورت رسمی به دنیای گردشگری معرفی شد که در این نوع، ساختار اقامتگاه با هویت آن درهم‌تنیده بود (عنابستانی و همکاران، ۱۳۹۷). اقامتگاه‌های بوم‌گردی، اقامتگاه‌هایی هستند که در محیط‌های طبیعی و روستایی با رعایت سطح ممکن ضوابط زیست‌محیطی و به شکلی سازگار با معماری بومی و سیمای طبیعی منطقه برای اسکان و پذیرایی از گردشگران احداث شدند یا خانه‌های تاریخی

۴. چارچوب نظری

۴-۱. اقامتگاه بوم‌گردی^۴ و ویژگی‌های معماری آن

اقامتگاه را می‌توان مکانی با محیط و فضایی دلپذیر باهدف تأمین آسایش، آرامش و استراحت سالم، ارائه غذا، خواب و امکانات تفریحی برای عموم مردم با پرداخت هزینه تعریف کرد (Shrestha, 2023). بر اساس نظر باودبوی^۵، یک اقامتگاه اساساً مکانی است که برای اقامت گردشگران توسعه‌یافته و امکانات متعددی را برای اقامت، تفریح، سرگرمی، استراحت و سایر نیازهای آن‌ها فراهم می‌آورد (Baud-Bovy, 1998).

دیدگاه صاحب‌نظران و اندیشمندان در رابطه با مشخصه‌های اساسی معماری اقامتگاه‌های بوم‌گردی، مشترک و در خصوص نقش و اهمیت معماری این مکان‌ها در توسعه گردشگری مبتنی بر طبیعت متمایز است. لاسکورین معتقد است که "مهم‌ترین چیز در خصوص بوم‌گردی آن است که اقامتگاه اکولوژ پراهمیت‌ترین عامل نیست" (به نقل از Beyer, 2003). در مقابل، پیس^۷ پیشنهاد می‌کند که تمایل به بازدید از چنین مکان‌هایی (اقامتگاه‌های بوم‌گردی)، ناگزیر با ویژگی‌های زیبایی‌شناختی خاصی مرتبط است: ترویج اکوتوریسم نسبت به سایر بخش‌های گردشگری، مستلزم درجهٔ خلاقیت بالاتری است؛ زیرا ویژگی‌های مکان باید نقش مهمی در انتخاب مقصد داشته باشد. همچنین اظهار داشت که اکوتوریست‌ها بیش از سایرین، نگران ویژگی‌های فیزیکی و زیبایی‌شناختی مکان‌هایی هستند که اوقات فراغت خود را در آن سپری می‌کنند (Peace, 2005). به باور اندرسن، اقامتگاه بوم‌گردی «باید طراحی پر جنب‌وجوش و جذابی داشته باشد تا انتظارات گردشگرانی را که برای غوطه‌ور شدن در یک محیط بکر و منحصر به فرد آمده‌اند برآورده سازد» (Andersen, 1993). وی امکانات اکوتوریسم را به عنوان "پنجره‌ای به جهان طبیعی" توصیف می‌کند. او آن‌ها را هم نمادی از رابطهٔ ما با محیط می‌داند و هم وسیله‌ای برای یادگیری و درک (همان). از دیدگاه ریگاتی^۸، ارائه زمینه‌های مشترک که طراحی و میراث محلی را بازتاب می‌دهد و استفاده از مصالح ساختمانی محلی و پایدار، از جمله اهدافی است که اقامتگاه‌های بوم‌گردی دنبال می‌کنند (Rigatti, 2016). مهتا^۹ بر ضوابط و استانداردهای لازم‌الاجرا در طراحی اقامتگاه‌های بوم‌گردی تأکید داشت که از آن جمله می‌توان به استفاده از معماری و مصالح بومی، داشتن بافت فرهنگی و فیزیکی هماهنگ با فرم، منظره و رنگ محیط اشاره نمود (Mehta, 2004). بر اساس نظر هاوکینز^{۱۰}، مکان فیزیکی اقامتگاه به دلیل سبک معماری، مصالح ارگانیک به کار رفته، طراحی داخلی و مبلمان بومی آن به منزله یک اکو موزه بومی و بخشی از یک جاذبه گردشگری است (Hawkins, 2004). به طور کل می‌توان گفت طراحی بومی، ابزار اصلی معماران و طراحان داخلی برای ایجاد پروژه‌های بوم‌گردی است. آن‌ها از ویژگی‌های سبز موجود در محیط اطراف مانند سیستم‌های

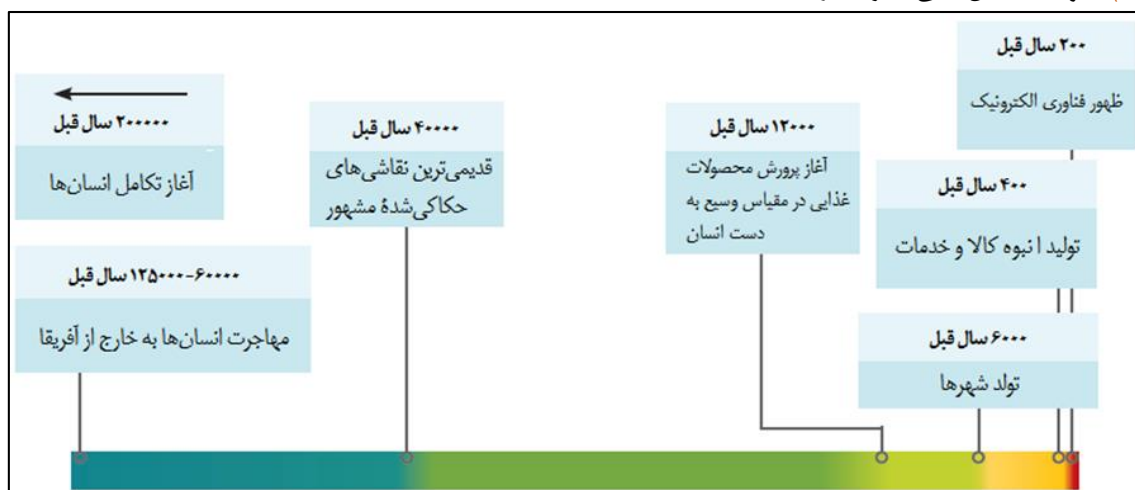
و قدیمی موجود در روستاها هستند که پس از مرمت به اقامتگاه تغییر کاربری دادند و ضمن بیشترین تعامل با جامعهٔ محلی، زمینه حضور و اقامت طبیعت‌گردان را با کیفیتی پسندیده و تعریف شده در محیط‌های طبیعی و روستایی فراهم کردند (Hawkins, 2004). بنا بر تعریفی که سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری در آیین‌نامه‌ای تحت عنوان «ضوابط اقامتگاه‌های بوم‌گردی» ارائه کرده، این نوع اقامتگاه‌ها، مسکنی موقت برای گردشگران هستند که علاوه بر رعایت اصول حاکم بر صنعت هتل‌داری و ارائه خدماتی باکیفیت مشخص و قابل قبول به میهمانان در محیط‌های طبیعی، این خصوصیات را دارا باشند: کمترین آسیب را به محیط‌زیست اطراف اعم از طبیعی و فرهنگی وارد کند، کمترین تأثیر ممکن را هنگام ساخت‌وساز روی محیط طبیعی اطراف بگذارند، مناسب و هماهنگ با بافت فیزیکی و فرهنگی منطقه باشند و باتوجه به شکل، ظاهر، رنگ و معماری محلی ساخته شده باشند، از روش‌های پایدار برای به دست آوردن آب مصرفی و کاهش مصرف آن استفاده کنند، نظام کارآمد دفع پسماندها و پساب‌ها داشته باشند، در حد امکان از منابع انرژی جایگزین با اصول پایداری بهره‌مند باشند، برای همکاری با انجمن‌های محلی تلاش کنند، برنامه‌های آموزشی درباره محیط‌های فرهنگی طبیعی و فرهنگی منطقه برای کارمندان و گردشگران ترتیب دهند و نهایتاً با شرکت در برنامه‌های تحقیقاتی، به توسعه پایدار منطقه کمک کنند (سازمان میراث فرهنگی صنایع دستی و گردشگری، ۱۳۹۵). طبق اساس‌نامه انجمن بین‌المللی اکوتوریسم^{۱۱}، یک بوم‌گردی کارآمد باید (TIES, 2015): محل اقامت راحت و فضاهای عمومی فراهم کند که منعکس‌کننده طراحی بومی و فرهنگ محلی باشد. به حفظ محیط طبیعی کمک نماید. از مصالح ساختمانی پایدار و/یا قابل بازیافت محلی بهره‌مند باشد. غذای خریداری شده از کشاورزان محلی اطراف را ارائه دهد. از منابع انرژی تجدیدپذیر و تکنیک‌های مدیریت آب/پسماند استفاده نماید. فرصت‌هایی برای تعامل با ساکنان محلی، مدیران و راهنماها فراهم آورد. اقامتگاه‌های بوم‌گردی شامل انواع کلبه یا اقامتگاه سنتی، مسافرخانه‌ها، اکو کمپ‌ها، بوم‌گردی روستایی، مزرعه ارگانیک، خانه‌های اکولوژیک، و هتل‌های سنتی هستند (Jafari, 2000).

حتی در دنیای مدرن هم برای سلامت جسم، روان و نیز رفاه انسان همواره حیاتی است (Wilson, 1986; Kellert & Wilson, 1993; Kellert, 1997, 2012). ایده بیوفیلیا ریشه در درک تکامل بشر دارد که در آن طی مدتی بیش از ۹۹ درصد قدمت تاریخمان، در سازگاری با طبیعت و نه نیروهای غیرطبیعی یا دست‌ساخته خودمان، به لحاظ بیولوژیکی پرورش یافتیم. بیشتر چیزهایی که امروزه عادی می‌دانیم خاستگاه نسبتاً جدیدی دارند، مانند تولید انبوه مواد غذایی درست در ۱۲۰۰۰ سال گذشته؛ ابداع شهرها در ۶۰۰۰ سال قبل؛ تولید انبوه کالا و خدمات از ۴۰۰ سال قبل و فناوری الکترونیک که تنها از قرن ۱۹ آغاز شد. بدن، ذهن و حواس انسان، در دنیایی زیست‌محور تکامل پیدا کرده نه در دنیای ابداعی یا دنیایی که به دست بشر مهندسی شده است (Kellert & Calabrese, 2015). (شکل ۲)

طبیعی برای تهویه و کنترل دما، ایجاد فضاهای داخلی سالم با نور طبیعی، و همین‌طور مواد طبیعی و بازیافتی استفاده می‌کنند (El Anssary, 2016). در بیانی جامع‌تر، طراحی اقامتگاه بوم‌گردی باید شامل دو مؤلفه اساسی باشد: حفاظت از مناطق طبیعی و توانمندسازی جوامع محلی (TIES, 2015).

۲-۴. معماری بیوفیلیک^{۱۱} و مشخصه‌های آن

واژه «بیوفیلیا» ابتدا توسط روان‌شناس اجتماعی «اریک فرم»^{۱۲} (اثر: قلب انسان، ۱۹۶۴) ابداع شد و بعدها توسط زیست‌شناسی به نام ادوارد ویلسون^{۱۳} رواج یافت. نمادهای گوناگون که از درون رشته‌های زیست‌شناسی و روان‌شناسی شکل گرفته و با رشته‌های علوم عصبی، درون‌ریز شناسی، معماری و فراتر از آن تطبیق یافته‌اند، همگی به تمایل به برقراری ارتباط با طبیعت و سیستم‌های طبیعی باز می‌گردند (Browning et al., 2014). بیوفیلیا تمایل ذاتی بشر به ارتباط با طبیعت است که

شکل ۲. تاریخچه شکل‌گیری بیوفیلیا (Kellert & Calabrese, 2015)

به‌واسطه مدیریت مؤثر منابع طبیعی است. این معماری با استفاده از فرم‌های منحنی و سطوحی که یادآور ساختارها در بیولوژی و ریاضیات فراکتال بودند، خود را در نقطه مقابل طرح‌های مستطیلی سنتی و طرح‌واره‌ها قرارداد (Almusaed, 2004؛ به نقل از خداوردی‌جعفری و یوسفی، ۱۳۹۶: ۲۱). معماری بیوفیلیک در دو گروه زیست‌گرایی بومی و زیست‌گرایی شناختی قابل تقسیم‌بندی است. استدلال زیست‌گرایی بومی در

معماری بیوفیلیک بخشی از یک دید نوآورانه در معماری است و در آن طبیعت، زندگی و حدسیات معماری پیدا می‌شود تا یک بنای قابل سکونت و سرزنده ایجاد شود تا بتواند درخواست‌ها، محدودیت‌ها و احترام متقابل بین انسان و محیط را برآورده سازد (Briggs, 1987؛ به نقل از خداوردی‌جعفری و یوسفی، ۱۳۹۶: ۲۳). در واقع رهیافت اصلی رویکرد بیوفیلیک، ایجاد ساختمان‌ها و توسعه‌های سازگار با محیط‌زیست و کارآمد انرژی

تعریف استفان کلرت^{۱۶} - به عنوان یکی از برجسته‌ترین نظریه‌پردازان حوزه بیوفیلیک - از طراحی بیوفیلیک؛ ادغام طراحی ارگانیک و طراحی بومی است. از نظر وی، طراحی ارگانیک شامل استفاده از اشکال و فرم‌هایی است که عناصر و فرایندهای طبیعی را منعکس می‌کند و می‌تواند از طریق به کارگیری تهویه، نور طبیعی، مصالح، و دکوراسیون و تزیینات مبتنی بر طبیعت به دست آید. طراحی بومی نیز به دل‌بستگی به مکان از طریق پیوند تاریخ و فرهنگ آن مکان به محیط ساخته شده اشاره دارد (Kellert, 2005). در نظر هیرواگن و هیس^{۱۷}، طراحی بیوفیلیک را می‌توان از طریق استفاده از نور طبیعی، مواد طبیعی، تهویه طبیعی، اشکالی که طبیعت و منظره‌های طبیعت را تقلید می‌کنند به دست آورد. به زعم آن‌ها، ابعادی مانند چشم‌انداز، پناهگاه، آب، تنوع زیستی، تغییرپذیری حواس، تقلید از طبیعت، سرگرمی، و تحریک‌پذیری مشخصه‌های اصلی یک ساختمان بیوفیلیک را تشکیل می‌دهند (Heerwagen & Hase, 2001). بر اساس مبانی مطرح شده و با استناد به چارچوب‌ها و گرایش‌های فکری نظریه‌پردازان، مؤلفه‌های اساسی تشکیل‌دهنده معماری بیوفیلیک در ۸ دسته مطابق شکل ۳ قابل تقسیم‌بندی و تفکیک هستند. معمارانی که از این اصول استفاده می‌کنند، به جای ساختن ساختمان‌ها، فضاهایی را ایجاد می‌کنند که در آن انسان‌ها واقعاً می‌توانند پتانسیل خود را به کار گیرند.

سال ۱۹۹۳ توسط نلسون^{۱۸} در مطالعه‌اش از منطقه کوپوکان آلاسکای شمالی، مطرح شد. وی توصیفات گسترده‌ای از دانش عمیق بومی‌ها و شناخت آن‌ها از محیط طبیعت اطرافشان و گونه‌های مختلف محیط طبیعی، ارائه نموده است (Kahn, 1999). ادوارد اوپلسون پیرامون فرضیه زیست‌گرایی شناختی، معتقد است که در رشته‌های مختلف پاسخ عاطفی به صورت نمادهایی تنیده‌اند که بخش عمده‌ای از فرهنگ را تشکیل داده‌اند (Wilson, 1993). این دیدگاه به وضوح در طراحی معماری ملموس است که در آن بهبودهای زیبایی‌شناختی اغلب مواقع از اشکال و فرم‌ها و اشیای طبیعی الهام گرفته‌اند. عبارات زبان - شناسی زیست‌گرایی توسط الیزابت لارنس^{۱۹} در سال ۱۹۹۳ مورد کنکاش قرار گرفته است. وی مدعی است که حیوانات همواره ابزارهای ایده‌آلی برای عبارات استعاره‌ای و نمادهای زبانی بوده‌اند: نیاز انسان به عبارات استعاره‌ای، بیش‌ترین کامیابی را از طریق ارجاع به قلمرو حیوانات می‌یابد. هیچ قلمرو دیگری دارای چنین عبارات فعال و پویا از مفاهیم سمبولیک و نمادین نمی‌باشد. هرچه احساسات آن‌ها پرشورتر باشد، افراد با قاطعیت بیش‌تر آن‌ها را در عبارات حیوانی چارچوب‌بندی کرده و این گرایش قوی را نشان می‌دهند که ممکن است به صورت زیست‌گرایی شناختی توصیف شود (Lawrence, 1993).

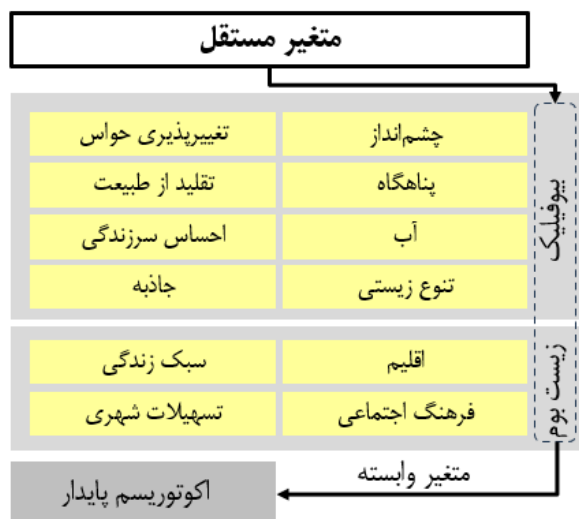

شکل ۳. مؤلفه‌ها و معیارهای شکل‌دهنده معماری بیوفیلیک (با اقتباس از مطالعات)

۳-۴. اکوتوریسم^{۱۸} و اهمیت آن در توسعه پایدار

کلمه اکوتوریسم که اختصار واژه Ecology و Tourism شکل گرفته است، از ترکیب دو واژه Ecology و Tourism شکل گرفته است؛ بنابراین تمرکز مفهومی اصلی آن بر روی ارتباط میان گردشگری و موجودات زنده و محیط آن‌ها است (Wilson, 2012). این واژه از یک طرف به مجموعه‌ای از الگوهای طبیعت پایه اشاره می‌کند و از طرف دیگر دارای یک بخش تجاری است (The International Ecotourism Society, 1993). اصطلاح اکوتوریسم برای نخستین بار در سال ۱۹۸۳ توسط هکتور سبالوس - لاسکورین^{۱۹}، در شرح سفر به مناطق دست‌نخورده و/یا حفاظت شده با تأکید بر اهداف آموزشی به کار رفت (Anup, 2016). "اتحادیه بین‌المللی حفاظت از طبیعت"^{۲۰} اکوتوریسم را به عنوان یک سفر مسئولانه به مناطق زیست‌محیطی که طبیعت را حفظ می‌کند و رفاه جوامع محلی را بهبود می‌بخشد، تعریف می‌کند (Hawkins et al., 1995). اکوتوریسم ارزشمندترین شاخه طبیعت گردی است که قصد دارد به شیوه خردمندانه‌ای با کم‌ترین اثر منفی بر طبیعت و فرهنگ منطقه، بیشترین فایده را برای آن داشته باشد. این شاخه از گردشگری بر اساس نتایج توسعه پایدار آن شناخته می‌شود که شامل حفاظت از محیط‌زیست، آموزش بازدیدکنندگان در زمینه پایداری و فایده رساندن به جامعه محلی و ارتقا معیشت آن‌ها است (Wood, 2002). از نظر منساح^{۲۱} اکوتوریسم یک رویکرد مبتنی بر بازار را ارائه می‌دهد که شامل اهدافی برای حفاظت و توسعه است. این رویکرد می‌تواند با استفاده پایدار از تنوع زیستی باهدف ایجاد فرصت‌هایی برای افزایش درآمد و ایجاد شغل اجرا شود (Mensah, 2017). اکوتوریسم بایستی در محیط‌های محلی مفهوم‌سازی شود تا به

طور قابل توجهی رابطه مابین محیط طبیعی و جوامع محلی را ارزیابی کند و پیامدهای پایدار را بر اساس نیازهای جامعه محلی و اهداف زیست‌محیطی برآورده سازد. در واقع، این امر با اهداف توسعه پایدار سازمان ملل متحد شامل حفاظت از جنگل‌ها، آب و تغییرات اقلیمی و همچنین بهبود شرایط زندگی مردم محلی سازگار است (یعقوبی و همکاران، ۱۳۹۷). در مجموع گردشگری مبتنی بر طبیعت شامل توسعه پایدار در چهار زمینه زیست‌محیطی، اقتصادی، اجتماعی، و فرهنگی است. به دنبال تکمیل مطالعات کتابخانه‌ای و تشکیل پایگاه‌داده‌های نظری، معیارها و زیرمعیارهای متغیرهای اصلی با استناد به آرا و چارچوب فکری تئوری پردازان و پژوهشگران متعدد، شناسایی و نمودار مفهومی پایه بر مبنای مؤلفه‌های شناسایی شده مطابق شکل ۴ تدوین و ترسیم گردید. بر اساس این مدل، بررسی تأثیر دو متغیر مستقل (بیوفیلیک و زیست‌بوم) بر متغیر وابسته (اکوتوریسم)، ملاک عمل این مطالعه خواهد بود.

شکل ۴. مدل مفهومی پژوهش

جدول ۱. گویه‌های پرسش‌نامه و نتایج آزمون آلفای کرونباخ (یافته‌های آماری)

ردیف	شاخص‌ها	گویه‌های پرسش‌نامه	آلفای کرونباخ
۱		برای افزایش میزان روشنایی در میدان دید اقامت‌کنندگان، تا چه اندازه در ساختمان اقامتی از پنجره‌ها و دیوارهای روشن استفاده شده است؟	
۲	چشم‌انداز	تا چه میزان امکان دید مطلوب از فضای داخلی ساختمان اقامتی به طبیعت و چشم‌انداز پیرامونی مجموعه فراهم است؟	
۳		تا چه فاصله‌ای از مجموعه اقامتی، چشم‌اندازها و مناظر طبیعی (مانند جنگل، کوه، دره، دریا، بیابان، تالاب، حیات وحش، و...) قابل رویت است؟	

۴	تا چه اندازه امکان دیده‌شدن مناظر هویت‌بخش منطقه (مانند قله دماوند) از ساختمان اقامتی وجود دارد؟	
۵	پناهگاه	تا چه میزان در مجموعه اقامتی به احداث پناهگاه‌هایی با الگوی خیمه‌ای (سقف کوتاه و نمای مشابه شاخه‌های درختان در بالا) جهت حفاظت از اقامت‌کنندگان در مواقع خطر فکر شده است؟
۶		تا چه اندازه از خاصیت انعکاس آب (مثل انعکاس بنا/گیاه/نور در آب) برای افزایش کیفیت محیط اقامتی استفاده شده است؟
۷	آب	تا چه اندازه به حضور آب روان در محوطه باز مجموعه اقامتگاهی توجه شده است؟
۸		میزان بهره‌گیری از فرم‌های متنوع آب (دیوار آب، آبشار، جوی آب، حوض آب، فواره، آب‌نما) در محوطه باز مجموعه اقامتی تا چه اندازه‌ای است؟
۹	تنوع زیستی	تا چه اندازه پوشش‌های گیاهی متنوع (درختان بلند، گیاهان، گل‌ها) در داخل و خارج مجموعه اقامتی دیده می‌شود؟
۱۰		تا چه اندازه در بدنه خارجی ساختمان اقامتی، پنجره‌هایی برای دیدن مناظر طبیعت پیرامونی طراحی شده است؟
۱۱		تا چه میزان شاهد تنوع زیستی جانوری (گونه مختلف حیوانات) در طبیعت بیرونی این مجموعه اقامتی هستید؟
۱۲		تا چه اندازه در طراحی محیط و فضاهای مجموعه اقامتگاهی از ترکیب‌های متنوع رنگی استفاده شده است؟
۱۳		تا چه میزان با تغییر دمای محیط و فضاهای داخلی اقامتگاه، امکان تجربه حسی متفاوت برای مراجعین فراهم شده است؟
۱۴		تا چه اندازه جریان هوای طبیعی در محیط اقامتگاه به ایجاد آسایش حرارتی و حس دلپذیری کمک نموده است؟
۱۵	تغییرپذیری حواس	تا چه میزان از ترکیب بافت‌های متنوع (چوبی، سنگی، گچی، سیمانی و...) برای پوشش سطوح دیوار، کف و سقف استفاده شده است؟
۱۶		تا چه اندازه از خاصیت رنگی نور که در ساعات مختلف روز دگرگون می‌شود، در جهت افزایش غنای حسی محیط استفاده شده است؟
۱۷		تا چه میزان تهویه هوای فضاهای اقامت به شکل طبیعی انجام می‌شده است؟
۱۸		میزان برخورداری اتاق‌های اقامت از روشنایی طبیعی تا چه اندازه‌ای است؟
۱۹		تا چه میزان طراح با الهام‌گرفتن از الگوها و اشکال طبیعی به خلق بنای اقامتگاهی پرداخته است؟
۲۰	تقلید از طبیعت	در طراحی و ساخت اقامتگاه تا چه میزان از الگوها، فرم‌ها و بافت‌های طبیعی (فرم گیاهان، فرم موجودات زنده، بدن حیوانات و...) تقلید شده است؟
۲۱		تا چه اندازه الگوها و نقش‌های فراکتالی (نقوش هندسی مشابه و تکرارشونده) در بدنه خارجی و داخلی بنای اقامتی دیده می‌شود؟
۲۲	احساس سرزندگی	کاشت درختان و پوشش گیاهی در محوطه باز مجموعه تا چه میزان به شکل متوازن و با رعایت اصول و قاعده درست همراه است؟
۲۳		تا چه میزان از مصالح طبیعی (مانند چوب، سنگ، آجر و...) در ساخت بنای اقامتی استفاده شده است؟
۲۴		تزئینات بنای اقامتی را تا چه حد زیبا و جالب‌توجه می‌دانید؟
۲۵		تا چه میزان فضاهای جذاب و سرگرم‌کننده برای اقامت‌کنندگان در این مجموعه اقامتی پیش‌بینی شده است؟
۲۶		محوطه باز مجموعه اقامتی را تا چه اندازه پیچیده و درعین حال کشف‌شدنی ارزیابی می‌کنید؟
۲۷	جاذبه	تا چه اندازه در طراحی محیط داخلی و خارجی مجموعه اقامتی، از سطوح منحنی به‌منظور افزایش جذابیت بصری استفاده شده است؟
۲۸		منطقه دماوند را تا چه اندازه برای طبیعت‌گردی مناسب ارزیابی می‌کنید؟
۲۹		تا چه اندازه شرایط آب‌وهوایی منطقه دماوند را برای افزایش مدت‌زمان حضور اقامت‌کنندگان مناسب ارزیابی می‌کنید؟
۳۰	اقلیم	تا چه اندازه از ظرفیت‌های محیط طبیعی منطقه دماوند به شکل منطقی و صحیح در جهت توسعه گردشگری طبیعت استفاده شده است؟
۳۱		تا چه اندازه طراحی معماری اقامتگاه متناسب و سازگار با اقلیم سرد و خشک منطقه است؟
۳۲	سبک زندگی	تا چه اندازه وجود اقامتگاه بوم‌گردی به توسعه و رونق اقتصادی منطقه کمک نموده است؟
۳۳		تولید و فروش صنایع‌دستی روستایی تا چه اندازه در جذب گردشگر و توسعه گردشگری منطقه نقش داشته است؟
۳۴		ایده شکل‌گیری اقامتگاه بوم‌گردی را تا چه اندازه متناسب به تلاش‌های فردی یکی از اهالی روستا می‌دانید؟
۳۵		به نظر شما پیامدهای حاصل از شکل‌گیری اقامتگاه بوم‌گردی (مانند ایجاد فرصت‌های شغلی، افزایش درآمد روستاییان، شناخت شیوه زندگی خاص مردم یک جامعه، حفاظت زیست‌محیطی و...) تا چه اندازه به تلاش‌های جمعی اهالی منطقه وابسته است؟
۳۶	فرهنگ اجتماعی	از نظر شما تا چه اندازه اهالی روستا به تعهدات و مسئولیت‌های فردی خود برای حفظ و پیشگیری از تخریب زیست‌بومشان عمل می‌کنند؟

۳۷	تا چه میزان امکان دسترسی به مجموعه اقامتگاهی با وسایل و امکانات حمل و نقل عمومی (مانند اتوبوس، تاکسی، مترو و...) فراهم است؟	تسهیلات
۳۸	تا چه اندازه در ساختمان اقامتی از فناوریهای سرمایشی و گرمایشی نوین (مانند چیلر، کولر، آب گرم کن، بخاری، شومینه، رادیاتور، پکیج، گرمایش از کف و سقف و...) به منظور تأمین آسایش حرارتی استفاده شده است؟	شهری

۵. معرفی قلمرو و نمونه‌های موردی

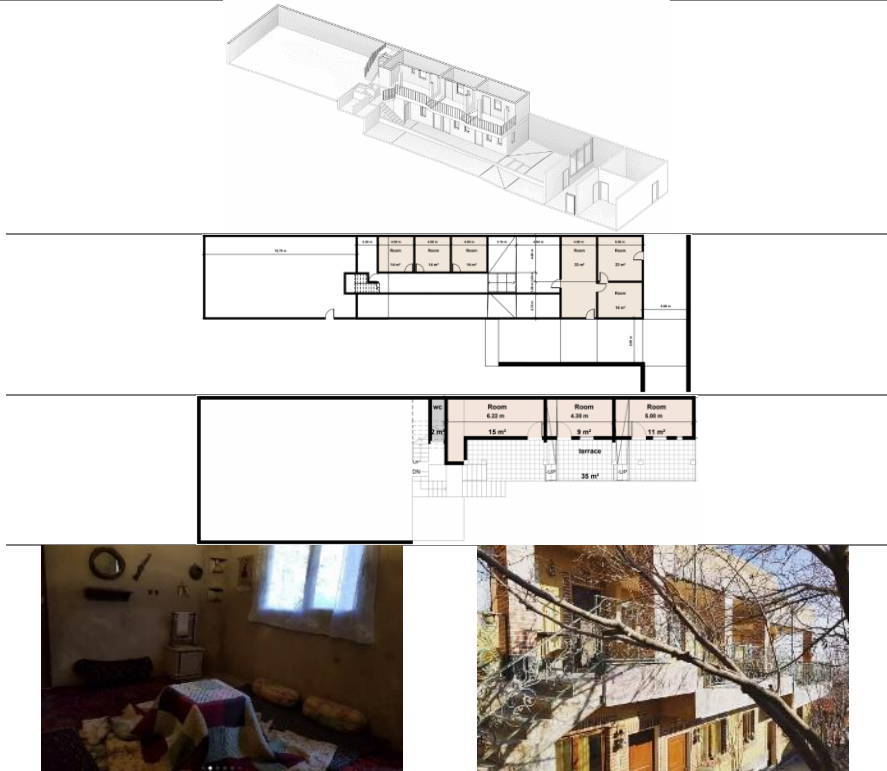
مجموعه‌های نامبرده در زمینه گردآوری داده‌های میدانی، تهیه تصاویر زمینه‌ای، برداشت نقشه زمین (رلوه)، پاسخ‌گویی به سؤالات محقق، امکان برقراری ارتباط و گفتگو با اقامت‌کنندگان و... ملاک اصلی انتخاب این نمونه‌ها بوده است. کلیه مدارک و مستندات مربوط به این اقامتگاه‌ها شامل نقشه‌های معماری، مقاطع، نماها، سایت پلان، تصاویر، احجام و... به سبب عدم همکاری نهادهای متولی و اداره‌کننده (مانند سازمان میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی استان تهران، دهیاری، و...)، از طریق حضور مستقیم محقق در بستر مکانی تحقیق و بررسی‌های مستمر میدانی (مشاهدات، تصویربرداری، و برداشت) تهیه و حاصل شده است. (شکل ۶)

معرفی نمونه‌های موردی (نتایج مشاهدات میدانی) (نگارنده، ۱۴۰۳)

نام بنا	نقشه و تصاویر بنا	توضیحات
اقامتگاه آرتین		خانه بوم گردی آر تین از نوع اقامتگاه‌های تبدیلی است. بنای این اقامتگاه در دوطبقه ساخته شده، به نحوی که در طبقه اول، اتاق‌ها و فضاهای خدماتی (سرویس، آشپزخانه) و در طبقه دوم صرفاً اتاق‌های استراحت جانمایی شده‌اند. در مجموع این اقامتگاه دارای ۵ واحد اقامتی است که دو اتاق آن در طبقه همکف و سه اتاق دیگر در طبقه اول قرار گرفته و به‌واسطه ۱۵ پله به یکدیگر راه می‌یابند. فضای داخلی اتاق‌ها به سبک روستیک با استفاده از فرش، پستی، پرده، ملحفه و بالشت چیدمان شده است. سایر فضاها شامل مطبخ‌خانه، انبار (انبار مخصوص وسایل آشپزی، علوفه)، اتاقک مخصوص تنور، مرغ‌داری، دامداری، حمام و سرویس و... در محوطه باز استقرار یافته‌اند.

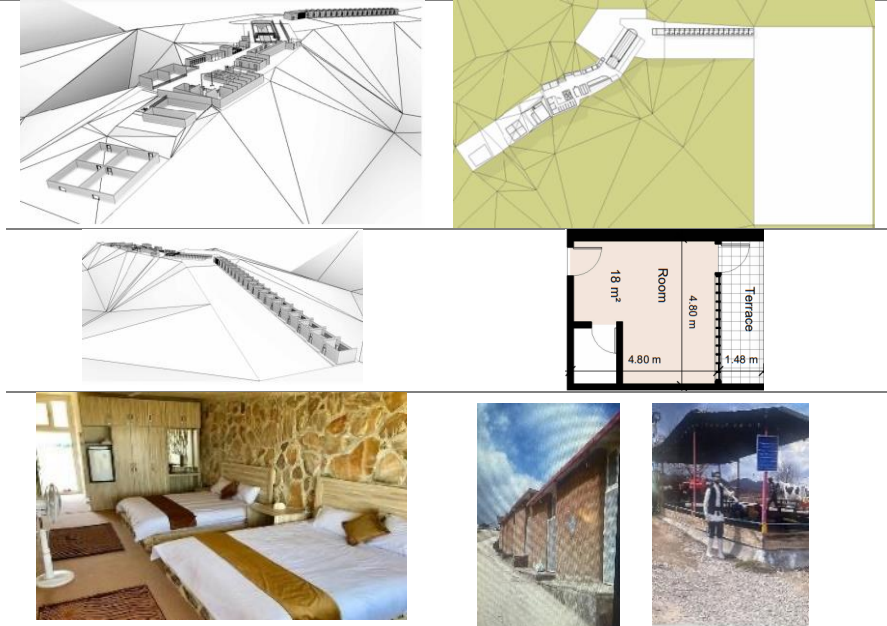
اقامتگاه روزان

اقامتگاه بوم‌گردی روزان از نوع اقامتگاه‌های تبدیلی است. این اقامتگاه در ۲ طبقه به صورت پلکانی ساخته شده و مجهز به ۶ واحد اقامتی شامل ۳ اتاق و ۳ سوئیت است. هر کدام از واحدهای اقامتی این مجموعه به نام یک قوم ایرانی نام‌گذاری شده و با دکور آن قومیت آراسته شده است. سه سوئیت (ترکمن، بلوچستان و کردستان) با ۳۵ مترمربع مساحت، در طبقه همکف و سه اتاق (آذر بایجان، خوزستان و لرستان) با مساحت ۲۰ مترمربع در طبقه اول قرار دارند و ارتباط مابین آن‌ها توسط ۱۰ پله تأمین می‌شود. هر سوئیت شامل ۱ اتاق پذیرایی و ۱ اتاق خواب و سرویس بهداشتی فرنگی و حمام اختصاصی است و سرویس خواب آن‌ها به صورت کف خواب است. حیاط اقامتگاه نیز دارای جوی آب، سیاه‌چادر، آلاچیق، چاه آب، درختان میوه، تاب و الاکلنگ و محوطه شش‌بازی برای بچه‌ها است.

اقامتگاه خورشید

بناهای اقامتگاهی مزرعه بوم‌گردی خورشید از نوع احداثی هستند. این بناها در زمینی به مساحت ۸ هکتار با زیربنای ۶۰۰ متر به صورت همکف بنا شده‌اند. واحدهای اقامتی دارای ۱۶ اتاق (سوئیت‌های ۴ نفره و ۸ نفره) بوده و تمامی آن‌ها دارای سرویس بهداشتی فرنگی و حمام اختصاصی هستند. نکته جالب‌توجه استفاده از سنگ نمک در ساختار معماری این فضاهاست. تمامی عناصر معماری اتاق‌های اقامت (مانند دیوارها، سقف و ...) به همراه کلیه تجهیزات داخلی (مانند تخت، آباژور، صندلی، چراغ خواب و ...) از جنس سنگ نمک هستند. علت بهره‌مندی از سنگ نمک به عنوان مصالح اصلی بنا، خاصیت درمانی و آرام‌بخشی آن عنوان شده است.

۶. بحث و یافته‌ها

۶-۱. سنجش وضعیت شاخص‌های بیوفیلیک و زیست‌بوم در مجموعه‌های بوم گردی و تأثیر آن‌ها بر توسعه اکوتوریسم

نتایج آزمون تی تک نمونه‌ای در بررسی وضعیت شاخص‌های بیوفیلیک و زیست‌بوم در مجموعه‌های بوم گردی مورد مطالعه در جدول ۲ قابل ملاحظه است. بر اساس نتایج به دست آمده، در **اقامتگاه آرتین**، شاخص‌های «پناهگاه، آب، تقلید از طبیعت، احساس سرزندگی، و جاذبه» در مؤلفه بیوفیلیک، با مقادیر معناداری بیشتر از ۰/۰۵ و t منفی نامطلوب شناخته شده و سایر شاخص‌ها با سطح معناداری کمتر از ۰/۰۵ و ضریب اطمینان ۹۵٪ در سطح مطلوب قرار می‌گیرند. در میان شاخص‌های زیست‌بوم نیز، به جز شاخص «سبک زندگی»، وضعیت باقی شاخص‌ها با توجه به مقادیر معناداری آن‌ها تاندازه‌ای مطلوب ارزیابی شده است. در **اقامتگاه روژان**، تنها شاخص‌های «تغییرپذیری حواس»، و «احساس سرزندگی» در شرایط نسبتاً مطلوب قرار گرفته و وضعیت دیگر شاخص‌های بیوفیلیک نامطلوب گزارش شده است. این در حالی است که در مؤلفه زیست‌بوم، به‌غیر از شاخص «تسهیلات شهری» با میزان

معناداری (۰/۰۸۴) و t منفی، وضعیت دیگر شاخص‌ها از دیدگاه گروه پاسخ‌دهنده مطلوب دانسته شده، زیرا مقادیر معناداری این شاخص‌ها عددی پایین‌تر از (۰/۰۵) را نشان می‌دهد. در **اقامتگاه خورشید**، مقادیر معناداری به دست آمده برای شاخص‌های «آب، پناهگاه، تنوع زیستی و تقلید از طبیعت»، عددی بیشتر از ۰/۰۵ را نشان می‌دهد که این میزان دلالت بر وضعیت نامطلوب شاخص‌های مذکور در این اقامتگاه دارد. باقی شاخص‌ها در وضعیت نسبتاً مطلوبی قرار دارند. اما در مقابل، وضعیت کلیه شاخص‌های زیست‌بوم با ۹۵٪ سطح اطمینان و میزان خطای کمتر از ۰/۰۵، مطلوب ارزیابی شده است. به طور کل، نتایج آماره تی نشان می‌دهد که وضعیت حضور شاخص‌های بیوفیلیک در اماکن اقامتی منتخب، متفاوت بوده و به تبع آن تأثیری که بر گسترش اکوتوریسم داشته‌اند نیز متمایز است. یافته‌های به دست آمده، از میزان حداقلی حضور این شاخص‌ها در مجموعه‌های اقامتی حکایت دارد که در این میان، شرایط اقامتگاه خورشید، مناسب‌تر از دو اقامتگاه روژان و آرتین گزارش شده است. از سویی دیگر، میزان انطباق مجموعه‌های بوم گردی با شرایط زمینه‌ای نسبتاً مطلوب ارزیابی شده که البته این به معنای تطبیق و هماهنگی صددرصدی نیست.

جدول ۲. نتایج آزمون تی تک نمونه‌ای در رابطه با سنجش وضعیت شاخص‌ها (یافته‌های آماری)

تعداد	اقامتگاه خورشید		اقامتگاه روژان		اقامتگاه آرتین		شاخص‌های مربوط به متغیرها	متغیرهای پژوهش
	سطح معناداری (sig.)	آماره t	سطح معناداری (sig.)	آماره t	سطح معناداری (sig.)	آماره t		
۳۸۴	۰/۰۴۲	۰/۸۱۷	۰/۰۵۰	-۱/۰۱۲	۰/۰۰۰	۱/۳۳۱	چشم‌انداز	بیوفیلیک
۳۸۴	۰/۰۵۳	-۱/۵۴۰	۰/۰۵۴	-۱/۳۹۰	۰/۰۶۷	-۱/۲۱۰	پناهگاه	
۳۸۴	۰/۰۵۷	-۳/۱۶۰	۰/۰۶۳	-۳/۲۶۱	۰/۰۵۹	-۱/۰۱۰	آب	
۳۸۴	۰/۰۸۱	-۰/۵۳۹	۰/۰۷۵	-۲/۲۸۰	۰/۰۰۰	۲/۲۸۰	تنوع زیستی	
۳۸۴	۰/۰۰۰	۰/۳۳۰	۰/۰۱۱	۰/۷۱۱	۰/۰۱۲	۸/۱۴۳	تغییرپذیری حواس	
۳۸۴	۰/۰۷۲	-۲/۸۲۴	۰/۰۷	-۳/۷۴۱	۰/۰۵۵	-۰/۱۳۸	تقلید از طبیعت	
۳۸۴	۰/۰۴۸	۲/۱۰۰	۰/۰۰۰	۱/۶۰۰	۰/۰۶۰	-۰/۰۲۲	احساس سرزندگی	
۳۸۴	۰/۰۳۱	۴/۱۳۱	۰/۰۵۴	-۵/۵۱۰	۰/۰۷۸	-۱/۴۶۷	جاذبه	
۳۸۴	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۱/۳۱۱	۰/۰۰۰	۴/۳۳۲	اقلیم	زیست‌بوم
۳۸۴	۰/۰۰۰	۱/۳۶۶	۰/۰۰۰	۳/۲۷۰	۰/۰۵۳	-۳/۷۳۰	سبک زندگی	
۳۸۴	۰/۰۰۹	۴/۰۲۵	۰/۰۲۲	۱/۶۰۰	۰/۰۰۰	۲/۳۹۶	فرهنگ اجتماعی	
۳۸۴	۰/۰۰۱	۲/۱۶۰	۰/۰۸۴	-۴/۴۱۲	۰/۰۰۰	۳/۲۱۱	تسهیلات شهری	

به دنبال پیاده‌سازی محتوای مصاحبه‌ها و یکپارچه‌سازی داده‌های اکتشافی؛ در وهله نخست و در جریان کدگذاری باز، مجموعاً نزدیک به ۶۰۰ کد اولیه شناسایی و احصا گردید. به دنبال شناخت مفاهیم قابل کشف در داده‌های فراهم آمده و سازمان‌دهی آن‌ها بر مبنای تجانس مفهومی در قالب مفاهیم گسترده‌تر با عنوان مقوله، جمعاً ۳۴ مقوله شناسایی و تولید شد. مقولات شناسایی شده نیز بر اساس منطق مقایسه‌ی مستمر و بر حسب قرابت مفهومی، در سطحی انتزاعی‌تر، در قالب طبقات با یکدیگر تلفیق شده و به شکل‌گیری ۱۱ طبقه انجامید (جدول ۳). از میان مقوله‌های شناسایی شده، «اقامتگاه‌های بوم‌گردی» به‌عنوان مقوله محوری انتخاب و دیگر مقوله‌ها شامل مقولات «علی»، «زمینه‌ای»، «مداخله‌گر»، «راهبردی» و «پیامدی» به آن ربط داده شده‌اند. ارتباط مابین مقوله‌های تولید شده در الگویی موسوم به پارادایم کدگذاری نمایش داده شده است. بر اساس این الگو، عواملی چون (پنجره‌های طراحی شده برای دیدن مناظر طبیعت، تنوع زیستی جانوری، رنگ، دما، بافت، تهویه، نور و روشنایی، طراحی‌های الهام‌گرفته از طبیعت، فرم‌ها و بافت‌های طبیعی، نقش‌های فراکتال، محوطه‌سازی و دکور، مواد طبیعی، تزیینات، فضاهای سرگرم‌کننده و مفرح، جاذبه‌های مصنوعی، پیچیدگی و اکتشاف، محیط مصنوع، تسهیلات و امکانات، فناوری نوین) نقش قابل‌توجهی در بهبود کیفی ساختار فیزیکی اقامتگاه‌های بوم‌گردی ایفا می‌کنند. افزون بر مقولات علی نامبرده، توجه به عوامل زمینه‌ای (چشم‌انداز و منظر، حضور آب، تنوع زیستی گیاهی، جاذبه‌های طبیعی، جغرافیا، آب‌وهوا، محیط طبیعی، سبک زندگی، زیرساخت رفاهی شهری) و مداخله‌گر (مسئولیت‌پذیری شهروندی) نیز در تقویت پایداری اقامتگاه‌های بوم‌گردی، مهم و تاثیرگذار شناخته شده‌اند. با استناد به نظرات گروه شرکت‌کننده، بهره‌مندی از راهبردهایی چون تغییرپذیری حواس، ایجاد سرزندگی، توسعه اقتصادی، صنایع تولیدی و مصرفی، می‌تواند زمینه‌ساز توسعه اکوتوریسم و پایداری آن در ۴ بعد اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی، و زیست-محیطی گردد. (شکل ۵)

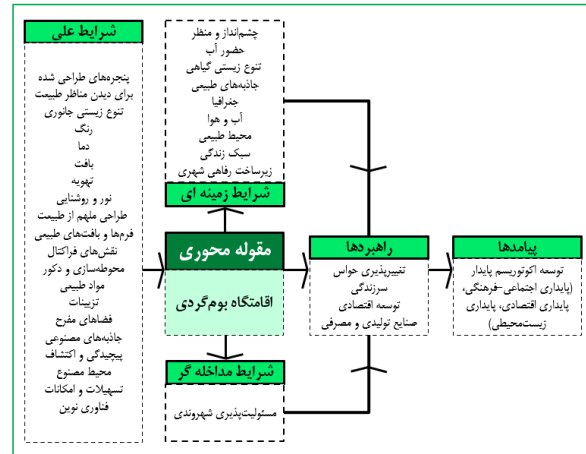
جدول ۳. کدگذاری و مقولات نهایی استخراجی از مصاحبه با متخصصان

طبقه	مفهوم‌سازی انتزاعی				
	خورشید	روژان	آرتین	مقوله	مقوله‌بندی
چشم‌انداز	چشم‌انداز کوهستانی، چشم‌انداز آبی، درختکاری محدود	چشم‌انداز جنگل، چشم‌انداز روستا و کوهستان	چشم‌انداز درختان باغ، چشم‌انداز آبی	چشم‌انداز و منظر	زمینه‌ای
	سرسره آبی، کم‌رنگ بودن حضور آب	چاه آب سنگی، برکه مصنوعی، جوی آب	فرم‌های نمادین آب، آب روان، حوض (آب‌نما)	حضور آب	زمینه‌ای
	عدم تنوع پوشش گیاهی، کمبود فضای سبز	عدم تنوع گیاهی، حضور درختان بومی	کمبود سبزیگی، عدم تنوع گیاهی	تنوع زیستی گیاهی	زمینه‌ای
	تعبیه درها و پنجره‌های اتاق‌های اقامت به سمت محوطه باز	پیش‌بینی پنجره برای اتاق‌های اقامت	اتاق‌ها دارای بازشوهایی مشرف به طبیعت	پنجره‌های طراحی شده برای دیدن مناظر طبیعت	علی
تنوع زیستی	حضور حیوانات متنوع اهلی	عدم تنوع زیستی جانوری، حضور حیوانات خانگی در محوطه باز	عدم نگهداری و پرورش حیوانات	تنوع زیستی جانوری	علی
	باززنده‌سازی خاطرات گذشته، خاطره‌بازی	حس نوستالژیک	تجربه حس ناخوشایند در حیات، حس نوستالژیک	تغییرپذیری حواس	تعاملی
	سنگ نمک سفید و رنگی	درب خردلی رنگ محوطه، آلاچیق‌های زردرنگ محوطه، رنگ کاهگلی نما	ستون‌های رنگی، رنگ روشن جداره‌ها، ترکیب رنگ‌های آبی و سفید در پوشش جداره و در	رنگ	علی
	دمای خنک و مطبوع اتاق	دمای اتاق در شب، گرمایش اتاق‌ها	دمای اتاق، سرمای هوا در زمستان	دما	علی

بافت سنگی اقامتگاه، بافت سنگی تجهیزات اتاق	بافت آجری ستون‌های ایوان، بافت آجری قاب‌بندی بازشوها، بافت کاهلی نما	بافت آجری نما، بافت چوبی سقف، آسیب بافت یکپارچه نما	بافت	علی
سرمایش و گرمایش طبیعی، سامانه تهویه مکانیکی، پنکه	تهویه طبیعی فضاهای داخلی، تأمین هوای تازه، تهویه نامناسب سرویس	تهویه طبیعی، هوای تازه و تبرید طبیعی	تهویه	علی
نورگیری طبیعی اتاق‌ها، تعدیل شدت ورود نور طبیعی با تراس	تأمین نور طبیعی فضاهای داخلی، روشنایی اتاق‌های اقامت	روشنایی طبیعی، تعدیل میزان ورود نور طبیعی با ایوان	نور و روشنایی	علی
طراحی اقامتگاه با الهام از سنگ نمک	برکه مصنوعی با سنگ‌های طبیعی	---	طراحی‌های الهام گرفته از طبیعت	علی
بافت سنگی نما	چاه سنگی آب در محوطه	عدم استفاده از الگوها و فرم‌های طبیعی	فرم‌ها و بافت‌های طبیعی	علی
عدم حضور اشکال هندسی طبیعی	عدم استفاده از ایده‌های فراکتال	عدم حضور نقوش فراکتال در معماری اقامتگاه	نقش‌های فراکتال	علی
احساس لذت و رغبت، وجود فعالیت‌های شادی‌بخش، هیجان پیاده‌روی روی پل	حس نشاط و سرزندگی، احساس آرامش ذهنی	کاهش سرزندگی اجتماعی، ایمنی و امنیت محیط	سرزندگی	تعاملی
محوطه‌سازی غیراصولی، منظرسازی نامطلوب، توزیع نامناسب پوشش گیاهی، پلکانی بودن بافت	آلاچیق‌ها و تخت‌های سنتی، محوطه‌ای شیب‌دار و پلکانی، محوطه سرسبز و زیبا، بی-نظمی و آشفتگی	محوطه نازیبا، کیفیت پایین محوطه‌سازی، فقدان میلمان و امکانات لازم در محوطه، کف-سازی نامناسب	محوطه‌سازی و دکور	علی
مصالح بنایی، سنگ نمک، کاهگل، تجهیزات نمکی	مصالح سازگار با طبیعت، آلاچیق‌های فلزی، سنگ و کاهگل، مصالح طبیعی و مصنوعی، ستون‌های آجری	مصالح بومی، بهم ریختگی نما در اثر سفیدکاری ناقص، سقف چوبی، نمای سیمانی، دیوارهای خشتی	مواد طبیعی	علی
سادگی معماری داخلی، تزئین سالن اجتماعات با اقلام سنتی،	تزئینات سنتی اتاق‌ها، اقلام و ادوات سنتی اتاق‌ها	تخریب تزئینات نما، کاهش زیبایی بصری، نمای ساده و فاقد تزئینات	تزئینات	علی
غذادادن به حیوانات، بازدید حیوانات، تراکتورسواری، الاغ سواری، ماسه‌بازی، فرغون سواری، اسب و شترسواری، پخت نان، آب‌بازی، پیاده‌روی روی پل	محوطه شن‌بازی، پل چوبی، محوطه حیوانات اهلی، صرف غذا در فضای باز	عدم تعریف فضاهای تفریحی و فراغتی، اجرای موسیقی زنده، نبود فضاهای آبی	فضاهای سرگرم‌کننده و مفرح	علی
کندوی عسل شیشه‌ای	درختان و گیاهان بومی	باغات و دشت‌های اطراف، قرارگیری اقامتگاه در میان درختان میوه	جاذبه‌های طبیعی	زمینه‌ای
جذابیت معماری بنا، فقدان جذابیت محیطی، پل معلق کابلی	برکه مصنوعی، دکوراسیون داخلی، چاه آب سنگی، جلوه بصری نازیبا، درب قوسی شکل محوطه	فرسودگی نمای بیرونی بنا، فرم جذاب سرستون‌ها، آسیب دیدگی کالبدی، کاهش جلوه بصری	جاذبه‌های مصنوعی	علی
بازی هزارتو	---	---	پپیچیدگی و اکتشاف	علی

بافت کوهستانی، فاصله تا شهر دماوند	موقعیت جغرافیایی، بافت روستایی، قرارگیری در دامنه کوه	نزدیکی با تهران، موقعیت مکانی	جغرافیا	زمینه‌ای	اقلیم
آب‌وهوای خنک کوهستانی، اقامتگاه فصلی	هوای مطبوع بهار و تابستان، خوش‌آب‌وهوا	اقلیم سرد و کوهستانی، آب‌وهوای مطبوع در فصول گرم سال	آب‌وهوا	زمینه‌ای	
جاذبه‌های طبیعی و تاریخی پیرامونی، بافت کوهستانی مزروع، باغ دره خورشید	رودخانه، دشت و چمنزار، محیط کاملاً روستایی	نزدیکی با روستاهای سرسبز زرین‌دشت و هرانده، قرارگیری اقامتگاه در میان درختان میوه	محیط طبیعی	زمینه‌ای	
حفظ معماری بومی، هتل نمکی، تراس واحدهای اقامت، فصلی بودن اقامتگاه، کالبد سنتی، تعریف فضایی، تنوع سوییته‌ها، تک عملکردی بودن فضاها، پنجره، قدمت	معماری اقلیمی، معماری پلکانی اقامتگاه، معماری سوییته‌ها، دوطبقه بودن بنا، اختلاف سطح، تراس اختصاصی، سقف مسطح، ایوان ستون‌دار	معماری بومی، سبک روستیک، دوطبقه بودن بنا، هندسه ساده پلان، عدم تنوع فضایی، کالبد سنتی، سقف مسطح، ایوان ستون‌دار، امکان توسعه کالبدی	محیط مصنوع	علی	
زندگی ساده و روستایی	زندگی روستایی	زندگی روستایی	سبک زندگی	زمینه‌ای	سبک زندگی
تولیدات دامی، پرورش حیوانات اهلی متنوع، تولید برق، پنل - های خورشیدی، ایجاد اشتغال	اجاره لباس محلی، عکاسی با لباس محلی، فروش محصولات ارگانیک و غذاهای بومی	پرورش حیوانات اهلی، پخت نان محلی	توسعه اقتصادی	تعاملی	
محصولات لبنی و تولیدی مزروع، تولید برق پاک، تولیدات دامی	تهیه غذاهای سنتی و محلی، تولید و عرضه نان محلی، فروشگاه صنایع‌دستی	تهیه محصولات ارگانیک	صنایع تولیدی و مصرفی	تعاملی	
تأمین برق خانوار روستایی، مشارکت با روستاییان در امور کشاورزی، حفظ چشم‌انداز منطقه	حفظ و ترویج فرهنگ بومی، معرفی لباس و پوشش محلی، حفاظت از منابع طبیعی منطقه	معرفی اغذیه بومی منطقه، معرفی فرهنگ محلی	مسئولیت‌پذیری شهروندی	مداخله‌گر	فرهنگ اجتماعی
ورودی رایگان، خدمات بسیار ضعیف اینترنتی، عدم وجود اینترنت و تلویزیون، وضعیت خوب آنتن‌دهی، امکانات تفریحی، امکانات سوئیت‌ها، بهداشت محیطی، راهنمای تور، حضور پرسنل مسلط به زبان انگلیسی	امکانات اتاق‌ها، امکانات عمومی، محوطه و امکانات آن، امکانات و خدمات رفاهی، باریکیو، وضعیت آنتن‌دهی، رسیدگی و نظافت، خدمات سرو غذا، سیستم گرمایشی و سرمایشی	امکانات اتاق‌ها، امکانات و خدمات رفاهی، خدمات مکالمه، سرویس اینترنتی، رسیدگی و نظافت، خدمات سرو غذا، سیستم گرمایشی و سرمایشی، تجهیزات ایمنی	تسهیلات و امکانات	علی	تسهیلات شهری
مسافت زیاد با شهر دماوند، دسترسی سخت، آسفالت نبودن مسیر دسترسی، کوهستانی بودن مسیر دسترسی، پارکینگ غیرمسقف	دسترسی سخت به مجموعه، دسترسی به خدمات روستایی، دسترسی به کوه، حمل‌ونقل عمومی ضعیف، پارکینگ	دسترسی ضعیف به حمل‌ونقل عمومی، عدم سهولت دسترسی، معابر باریک، پارکینگ خودرو	زیرساخت رفاهی شهری	علی	
خنک‌سازی با سنگ نمک	---	---	فناوری نوین	علی	

بسیار کمی دارد. این در حالی است که طراحی این فضاها باید منعکس کننده میراث فرهنگی محل یا منطقه یا ویژگی های بومی در سبک معماری باشد. بنا بر تجارب جهانی، بهره مندی از رویکرد بیوفیلیک، به سبب آنکه اهداف این شکل از معماری با اهداف و آرمان های توسعه پایدار همسو و هم راستاست و فرصتی برای دستیابی به مزایای زیست محیطی، فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی فراهم می آورد - می تواند راهکار مناسبی برای ساماندهی مجموعه های اقامتی محسوب گردد. سنجش و ارزیابی وضعیت شاخص های بیوفیلیک در اقامتگاه های مورد مطالعه (آرتین، روزان، خورشید) به واسطه ی آزمون تی تک نمونه ای، حکایت از نامطلوب بودن وضعیت این شاخص ها در فضاهای نامبرده دارد. حضور حداقلی شاخص های بیوفیلیک در اقامتگاه های مورد نظر و عدم انطباق صد درصدی این فضاها با شرایط زمینه ای زیست بوم، موجب شده تا این مجموعه ها نقش مؤثری در رشد و توسعه اکوتوریسم ایفا نکنند. نتایج حاصل از مصاحبه و گفتگوی مستقیم با متخصصان نیز بر یافته های آماری صحت گذاشته و از وضعیت نه چندان مطلوب مجموعه های بوم گردی از حیث شاخص های بیوفیلیک و زیست بوم حکایت دارد. البته در نظر سنجی به عمل آمده، شرایط مزرعه خورشید بهتر از دو اقامتگاه دیگر (آرتین و روزان) گزارش شده است. در راستای ساماندهی و بهبود شرایط معماری خانه های بوم گردی دماوند، راهکارهایی در چارچوب معماری بیوفیلیک مطابق جدول ۴ ارائه شده است. لازم به ذکر است که راهبردهای پیشنهادی باتوجه به ویژگی های زمینه ای زیست بوم دماوند تدوین و تنظیم شده اند. با عنایت به این راهکارها انتظار می رود تدابیر ویژه ای از سوی نهادهای متولی و دست اندرکار در راستای به سامان نمودن این قسم از فضاهای زیستی صورت پذیرد تا بستر بهبود و رونق اقتصادی، اشتغال محلی و روستایی، حفاظت از طبیعت و سبک زندگی بومی، یا به تعبیری جامع تر توسعه اکوتوریسم پایدار فراهم آید. امید است نوشتار حاضر پایه ای نظری برای مطالعات و پژوهش هایی باشد که قرار است در باب زیرساخت های اقامتی و نقش آن ها در توسعه و رونق گردشگری انجام پذیرد.

شکل ۵. پارادایم فرایند کدگذاری و مقوله بندی

۷. نتیجه گیری

گردشگری یک فعالیت اجتماعی - اقتصادی است که عموماً به عنوان مبادله فرهنگ تعریف می شود و شامل فعالیت ها و تجربیات گردشگران و بازدیدکنندگان، در مکانی دور از محیط خانه خود می شود. امروزه در ایران به دلیل وجود جاذبه های گردشگری متنوع اعم از طبیعی، فرهنگی، تاریخی و آیینی همراه با تنوع اقلیمی و قومیتی، اکوتوریسم به یکی از انواع توسعه یافته و رایج گردشگری تبدیل شده است. اکوتوریسم برای افرادی با ویژگی های ماجراجویانه و علاقه مند به یادگیری مناسب است و بر مکان های طبیعی، فرهنگی و تاریخی تأکید دارد که کمتر مورد توجه قرار می گیرند. مدیریت صحیح اکوتوریسم در قلمروهای طبیعی می تواند در عین برآورده ساختن نیازهای فراغتی افراد، زمینه ساز اشتغال بومی، ایجاد فرصت های توسعه محلی و حفظ محیط زیست طبیعی گردد. مهم ترین سیاستی که در مدیریت گردشگری بایستی مورد توجه قرار گیرد آن است که در کنار جاذبه های گردشگری، تسهیلات و خدمات مورد نیاز گردشگران که از ضروریات توسعه پایدار گردشگری است، تأمین گردد. به رغم اهمیت این موضوع، متأسفانه امکانات اقامتگاهی که بتواند سطح مطلوبی از اقامت موقت را برای اکوتوریست ها در مناطق واجد پتانسیل طبیعی فراهم آورد، کمتر به چشم می خورد. ساختار کالبدی غالب فضاهای اقامتگاهی قلمروهای بکر و طبیعی کشور از جمله کانون های بوم گردی شهر دماوند، با ضوابط و استانداردهای اعلام شده سازگاری

جدول ۴. آسیب‌شناسی کالبدی اقامتگاه‌های بوم‌گردی و تبیین راهبردهای ساماندهی در چارچوب معماری بیوفیلیک

مؤلفه‌های بیوفیلیک	اقامتگاه‌های بوم‌گردی	مشکلات کالبدی	راهکارهای پیشنهادی
چشم‌انداز	آرتین	اختلال بصری در اثر کاشت ناموزون درختان	لزوم ایجاد چشم‌اندازهای طبیعی در حیات و محوطه پیرامونی اقامتگاه؛ اهمیت گل‌آرایی مسیرهای منتهی به اقامتگاه باهدف زیباسازی محیط؛ توجه به محل استقرار بازشوها برای تماشای چشم‌انداز طبیعی اطراف (کوهستانی، آبی، طبیعت سبز و...؛ ضرورت فراهم نمودن امکان دید از بنا به یک چشم‌انداز طبیعی؛ خلق یک چشم‌انداز طبیعی در محوطه باز اقامتگاه با عناصر طبیعی آب و گیاه؛ اهمیت توجه به الگوی کاشت گونه‌های گیاهی و درختی در محوطه
	روژان	چشم‌انداز نامناسب محوطه به دنبال منظره‌سازی با درختان بی‌بار و خزان‌پذیر	
	خورشید	منظرسازی نامطلوب، محوطه‌سازی غیراصولی، کاشت نامنظم پوشش گیاهی، توزیع نامناسب پوشش گیاهی	
آب	آرتین	عدم حضور فرم‌های نمادین آب در محوطه	بهره‌مندی از اشکال متنوع حضور آب در محیط داخلی و پیرامونی مانند فواره‌ها، حوض آب، دیوار آب، جوی آب، استخر، آب‌های جاری و روان، تالاب‌ها و برکه مصنوعی و... (البته امکان استفاده گسترده از آب به دلیل سرد بودن شرایط اقلیمی دماوند، وجود ندارد)
	روژان	کم‌رنگ بودن حضور آب	
	خورشید	حضور کم‌رنگ آب	
تنوع زیستی	آرتین	کمبود سبزی‌نگی، عدم تنوع گیاهی، کمبود گونه‌های بومی در محوطه، درختکاری محدود در محوطه؛ عدم نگهداری و پرورش حیوانات	لزوم کاشت گونه‌های متنوع بومی (درختان و گیاهان) در محوطه؛ اهمیت انتخاب گونه‌های مناسب گیاهی باتوجه‌به اقلیم دماوند؛ آراستن محوطه باز اقامتگاه با گیاهان بومی به اشکال گوناگون؛ لزوم برقراری و تقویت ارتباط مثبت با جانداران با استفاده از محفظه خوراک حیوانات، بام‌های سبز، باغچه، آکواریوم، لانه مرغ و پرندگان و استفاده خلاقانه از فناوری‌های مدرنی مثل وب‌کمرا، ویدئو، دوربین شکاری و دوربین روی سه‌پایه؛ تأکید بر نگهداری گونه‌های متنوع و محلی جانوری
	روژان	عدم تنوع گیاهی، کمبود سبزی‌نگی، عدم تنوع زیستی جانوری	
	خورشید	عدم تنوع پوشش گیاهی، کمبود فضای سبز، سبزی‌نگی کم محوطه باز، حضور پراکنده درختان و گیاهان بومی	
تغییرپذیری حواس	رنگ	ناهماهنگی در رنگ	پرهیز از به‌کارگیری رنگ‌های بسیار مصنوعی، متضاد و «ارتعاشی»؛ توجه به هماهنگی رنگ بنا با رنگ محیط؛ ضرورت توجه به همخوانی رنگ‌ها با هم در زمان طراحی
	آرتین	نمای بیرونی ساختمان (بخشی به رنگ کاهگلی، بخشی سفید و بخشی آبی)	زمان و دکوراسیون داخلی بنای اقامتی؛ لزوم استفاده از رنگ‌های مقاوم در برابر رطوبت و باران؛ به‌کارگیری رنگ‌ها و مواد طبیعی برای قالب‌بندی درها و پنجره‌ها
	روژان	تغییر رنگ بخشی از نمای بیرونی ساختمان در اثر رطوبت و بارش باران	
بافت	آرتین	آسیب بافت یکپارچه نما، وضعیت نامناسب کف‌سازی محوطه، بهم ریختگی نما در اثر سفیدکاری ناقص	پرهیز از کاربست مواد مصنوعی در ساخت و مرمت بنا؛ لزوم بهره‌گیری از مصالح مقاوم با ظاهر بومی در فرایند بازسازی و مرمت بنای اقامتی؛ استفاده از مصالح
	روژان		
	خورشید		

تقلید از طبیعت	آرتین	عدم تقلید از اشکال و فرم‌های طبیعی	تقلید از اشکال و فرم‌های ارگانیک در طراحی در و پنجره‌ها
	روژان		
خورشید	آرتین	عدم پیش‌بینی فضاهای مفرح و سرگرم‌کننده در مجموعه	لزوم پیش‌بینی فضاهای سرگرم‌کننده و مهیج برای کودکان در محیط اقامتگاه؛ اختصاص فضایی برای تجربه‌کردن گردشگران از ساخت یک
	روژان		
تهویه	آرتین	تهویه نامناسب فضاهای مشاع مستقر در حیاط (سرویس بهداشتی و حمام)	لزوم تأمین تهویه طبیعی در محیط مصنوع از طریق پنجره‌های بازشو؛ توجه به تعداد و ابعاد بازشوها برای ایجاد تهویه طبیعی؛ پیش‌بینی پنجره به‌منظور تأمین نور و دید و تهویه‌مطبوع
	روژان	تهویه نامناسب سرویس بهداشتی	
خورشید	خورشید	استفاده از تهویه مکانیکی (پنکه) جهت خنک‌سازی هوای داخلی اتاق‌ها	
	روژان		
نور	آرتین	نور ناکافی واحدهای اقامت	تأمین پنجره‌هایی بزرگ و نورگیرهای زیاد باهدف ورود حداکثری نور طبیعی به فضای داخلی (البته به علت سرد و کوهستانی بودن اقلیم دماوند، تعداد پنجره‌ها خیلی زیاد نباشد)؛ استفاده از دیوارهای شیشه‌ای و پنجره‌های بام، رنگ‌ها و مصالح بازتاب‌دهنده برای ورود نور طبیعی به عمق فضاهای داخلی؛ توجه به موقعیت قرارگیری بازشوها برای به حداکثر رساندن نور طبیعی؛
	روژان	روشنایی کم اتاق‌های اقامت، روشنایی نامناسب محوطه	
خورشید	خورشید	کف‌سازی غیراصولی قسمتی از محوطه باز	آن منطقه به سبب همخوانی با سایر خانه‌های محلی
	روژان	تغییر نامناسب مصالح در کف‌سازی محوطه، شوره و سفیدک‌زدن بافت خارجی نما در اثر نفوذ رطوبت	تزئینی طبیعی در طراحی و دکوراسیون فضای داخلی؛ ضرورت به‌کارگیری از مصالح بومی به‌منظور پوشش نمای خارجی بنا باهدف کاهش هزینه‌ها، و تأمین زیبایی منظر

احساس سرزندگی	روژان	عدم تعریف فضاهای مهیج برای کودکان	هنر دستی و یا کار روزانه مردم روستا مثلاً بافتن یک قسمت از یک دار قالی تمام نشده، آسیاب کردن مقداری گندم در یک آسیاب دستی قدیمی و یا حتی دوشیدن گوسفند مزرعه؛ لزوم توجه به وجود یک کتابخانه یا حتی یک قفسه کوچک کتاب با کتاب‌ها و نوشته‌هایی در مورد جغرافیا، مشاهیر ادب و فرهنگ آن منطقه باهدف آشنایی بیشتر گردشگران و کسب اطلاعات بهتر و جامع‌تر از آن منطقه؛ اختصاص فضایی برای فروش محصولات محلی (عسل، میوه خشک، شیرینی، ترشیجات و...) صنایع دستی بافتنی‌ها، صنایع چوبی و سفالی و... راه‌اندازی محوطه‌های مکمل الحاقی به مجموعه اقامتی با کارکرد سه‌گانه نظیر مزرعه، باغ، کارگاه صنایع دستی، کارگاه آموزش مشاغل محلی، آشپزخانه و...
جاذبه	آرتین	فرسودگی نمای بیرونی بنا، آسیب‌دیدگی کالبدی، کاهش جلوه بصری بنا، اختلال در ظاهر ساختمان در اثر وجود درزها، شکاف‌ها، شکستگی و نم؛ مداخلات و مرمت ناصحیح	ایجاد نماهای سبز مانند دیوارهای پیچکی یا سقف‌های سبز؛ اهمیت حفظ اصالت و زیبایی خانه تاریخی با مرمت اصولی؛ لزوم بازسازی و مرمت واحدهای بوم‌گردی با حفظ ظاهر و معماری بومی آن‌ها؛ لزوم حفظ هویت و ساختار بومی در فرایند نوسازی بنا؛ لزوم کنترل و بررسی نمای بنا، وضعیت سلامت سازه آن، درب و پنجره‌ها و... پیش از بازسازی خانه‌های قدیمی برای تبدیل به اقامتگاه‌های بوم‌گردی؛ ضرورت استفاده از نمادها، المان‌ها و مؤلفه‌های بومی و سنتی در دکوراسیون داخلی و استفاده از صنایع دستی منطقه در تزئین اقامتگاه؛ افزایش جذابیت بصری به دنبال بهره‌گیری از مبلمان و تجهیزات سنتی و بومی در طراحی داخلی اقامتگاه‌ها؛ استفاده از نمادهایی از گذشته آن منطقه مانند وسایل معیشت قدیمی (ادوات کشاورزی و باغداری، وسایل پخت‌وپز، وسایل بازی‌های محلی، عروسک‌ها، صنایع دستی، عکس‌های قدیمی، عکس مراسمات خاص منطقه و...) برای تزئین بنای اقامتی
	روژان	عدم جذابیت محوطه، اختلال بصری در اثر کاشت ناموزون درختان، اختلال در جلوه بیرونی ساختمان در اثر فرسودگی و شکستگی مصالح نما، شکاف‌ها و درزهای ایجاد شده، کاهش جلوه بصری با آویزان بودن سیم و کابل و لباس روی جداره بیرونی ساختمان	
	خورشید	کاهش جذابیت بصری به دنبال کاشت غیراصولی و ناموزون پوشش گیاهی در محوطه باز	

سپاسگزاری

مقاله حامی مالی و معنوی نداشته است.

پی‌نوشت

۱. Kanwl & Usama
۲. Vileniske
۳. Ibenna
۴. Ecotourism Resort
۵. Baud-Bovy
۶. International Ecotourism Society (TIES)
۷. Peace
۸. Rigatti
۹. Mehta
۱۰. Hawkins
۱۱. Biophilic Architecture
۱۲. Erich Fromm
۱۳. Edward Wilson
۱۴. Nelson
۱۵. Lawrence
۱۶. Stephen Kellert
۱۷. Heerwagen & Hase
۱۸. Ecotourism
۱۹. Hector Ceballos-Lascurain
۲۰. International Union for Conservation of Nature
۲۱. Mensah
۲۲. زمانی که حجم جامعه پاسخ‌دهنده (n) مشخص نباشد، رابطه کوکران (Cochran) برابر است با:

سپاسگزاری

مقاله حامی مالی و معنوی نداشته است.

تعارض منافع

نویسندگان هیچ گونه تعارض منافع برای اعلام ندارند.

$$d = 0/01-0/1 \quad Z = 1.96 \quad p = 0/5, q = 0/5$$

$$n = \frac{Z^2 \cdot p \cdot q}{d^2}$$

۲۳. فرمول مورد نظر برای محاسبه مقدار ضریب آلفای کرونباخ متغیرهای پژوهش برابر است با:

$$r_a = \frac{j}{j-1} \left(1 - \frac{\sum S_j^2}{S^2} \right) \quad j = \text{تعداد سوالهای پرسشنامه}, S_j^2 = \text{واریانس سوال ام}, S^2 = \text{واریانس مجموع سوالات}$$

منابع

- پورصادقی، سوده، فیضی، محسن، عظمتی، حمیدرضا (۱۳۹۵)، "رده بندی شاخص های استاندارد جهانی LEED در طراحی فضای ویژه درمان بر پایه ویژگی های زیست بوم منطقه ای؛ بررسی موردی: کلان شهر مشهد"، نامه معماری و شهرسازی، سال نهم، شماره ۱۷، ۷۹-۹۸.
- تردست، زهرا، مشکینی، ابوالفضل، رجبی، آریتا (۱۴۰۰)، "تبیین الگوی برنامه ریزی راهبردی گردشگری بیوفیلیک مطالعه موردی: کلان شهر تهران"، گردشگری شهری، دوره ۸، شماره ۲، ۶۵-۷۹.
- خداوردی جعفری، ناصر، یوسفی، عاطفه (۱۳۹۶)، "معماری بیوفیلیک و توسعه پایدار"، انتشارات سیمای دانش، چاپ اول، تهران، ایران.
- ذوالفقاری طهرانی، مهدیه، مهدوی نژاد، محمدجواد، منصوری، بهروز، انصاری، مجتبی (۱۴۰۱)، "توسعه زیست سازگار در جغرافیای دارای میراث طبیعی؛ نمونه مطالعاتی: روستای گردشگری ابیان"، پژوهش های جغرافیای انسانی، دوره ۵۴، شماره ۲، ۴۷۹-۴۹۸.
- رئیسی نژاد، امیر افشین، میرحسینی، سید محمد، جهانبخش، حیدر (۱۴۰۰)، "بررسی ارتباط ساختار معماری اقامتگاه های بوم گردی با میزان رضایتمندی گردشگران (مطالعه موردی: اقامتگاه های بوم گردی روستای جنت رودبار، رامسر، استان مازندران)"، گردشگری و توسعه، دوره ۱۰، شماره ۱ - شماره پیاپی ۲۶، ۸۱-۹۴.
- سازمان میراث فرهنگی صنایع دستی و گردشگری، ۱۳۹۵.
- عنابستانی، علی اکبر، گیاهی، حسن، جوانشیری، مهدی (۱۳۹۷)، "بررسی و تحلیل آثار ایجاد اقامتگاه های بوم گردی بر توسعه سکونتگاه های روستایی (نمونه: روستای رادکان شهرستان چناران)"، برنامه ریزی فضایی (جغرافیا)، سال هشتم، شماره دوم (پیاپی ۲۹)، ۱-۲۴.
- لهونیان، وریا، سالم، محمد دانا، منوچهری، سوران (۱۴۰۲)، "تحلیلی بر شرایط توسعه و عملکرد اثربخش اقامتگاه های بوم گردی در نواحی روستایی پیرامون تالاب زیروار شهرستان مریوان مبتنی بر رویکرد سیستمی مدیریت گردشگری"، جغرافیا و برنامه ریزی محیطی، دوره ۳۴، شماره ۴ (پیاپی ۹۲)، ۴۳-۶۸.
- محمدی گرمی، علیرضا، آمار، تیمور، قریشی، محمدباست (۱۴۰۳)، "تحلیل نقش اقامتگاه های بوم گردی در نظام گردشگری با تأکید بر بعد اقتصادی (مطالعه موردی: مناطق روستایی شهرستان رشت)"، مطالعات برنامه ریزی سکونتگاه های انسانی، دوره ۱۹، شماره ۱ (پیاپی ۶۶)، ۱۹۹-۲۱۲.
- مویدفر، سعیده، دهقان پور، زهره، پاک گوهر، علیرضا، دهقانی، مطهره (۱۴۰۲)، "بررسی نقش اقامتگاه های بوم گردی در گردشگری پایدار و حفظ فرهنگ بومی (شهر میبد)"، کاوش های جغرافیایی مناطق بیابانی، دوره ۱۱، شماره ۲، ۵۷-۷۸.
- یعقوبی، نورمحمد، مرادزاده، عبدالباست، عرب، عباس (۱۳۹۷)، "ارزیابی تأثیر مؤلفه های توانمندسازی بوم گردی بر شبکه بهره برداران"، علوم مدیریت ایران، دوره ۱۳، شماره ۵۰، ۸۱-۱۰۳.

- Almusaed, A. (2004), "Intelligent sustainable strategies upon passive bioclimatic houses", Arkitektsskole in Aarhus, Denmark.
- Anabestani, A., Giyahi, H., Javanshiri, M. (2017), "An Analysis of the Effects of Establishing Ecotourism Residence on Development of Rural Settlements (A Case Study of Radakan Village, Chenaran County)", Spatial Planning (Geography), 8(2), Ser (29), 1-24. (in Persian)
- Andersen, D. (1993), "A Window to the Natural World: The design of ecotourism facilities", In K. Lindberg & D. Hawkins (Eds.), Ecotourism: A guide for planners and managers, 116-133. Vermont: The Ecotourism Society.
- Anup, K.C. (2016), "Ecotourism and its Role in Sustainable Development in Nepal", INTECH Open Science, 31-59.
- Baud-Bovy, M., Lawson, F. (1977/1998), "Tourism and Recreation Handbook of Planning and Design", (2nd Ed). Oxford: Architectural Press. (Original publicado em 1977 como Tourism and Recreation Development).
- Beyer, D., Elber, B., Spring, F., Revell, G., Anda, M. & Ho, G. (2003), "Challenges for Sustainable Regional Tourism: A best practice model for low-impact nature-base tourism facilities in remote areas", In P. Newman (Ed.), Proceedings of the International Sustainability Conference in Perth, Western Australia, 17-19.
- Blamey, Russell K. (2001), "Principles of Ecotourism. Encyclopedia of Ecotourism", David B. Weaver (ed.) Cabi Publishing: Cambridge, MA.
- Briggs, JR. (1987), "Environmental control of modern records, in: Guy Petherbridge (Ed.) Conservation of Library and Archive Materials and the Graphic Arts", Butterworths, London.
- Browning, W., O. Ryan, C., Clancy, J. (2014), "14 Patterns of Biophilic Design Improving Health and Well-Being in the Built environment", Terrapin Bright Green LLC, New York NY, Washington DC.
- Ceballos-Lascurain, Hector (1987), "The future of ecotourism", Mexico Journal January, 13-14.
- El Anssary, A. (2016), "Interior design for the ecolodge: utilizing design tools in ecotourism", Environmental Science, Business.
- Grazuleviciute-Vileniske, Indre, Daugelaite, Aurelija, Viliunas, Gediminas (2022), "Classification of Biophilic Buildings as Sustainable Environments", Buildings, 12(10), 1542.
- Hawkins, D. E. (2004), "A protected areas ecotourism competitive cluster approach to catalyze biodiversity conservation and economic growth in Bulgaria", Journal of Sustainable Tourism, 12(3), 219-244.
- Hawkins, D., Wood M., Bittman S., (1995), "The Ecolodge Sourcebook for Planners & Developers", North Bennington, VT: Ecotourism Society.
- Heerwagen, J., Hase B. (2001), "Building biophilia: connecting people to nature", Environmental Design and Construction, 30-34.
- Ibenna Paul O.; Obiadi Bons N.; Onuorah I. M.; Mbah P. U.; Kikanme E. I.; Okafor C. C., Aniako C. U. (2023), "The Architecture of Biophilic Tourism, and the Positive Impact in

- Urban Development and Human Health", Unizik Journal of Educational Research and Policy Studies Vol.16 (1), 90-116, <https://unijerps.org>.
- Jafari, J. (2000), "Encyclopedia of tourism", London: Routledge.
  - Kahn, Peter H. Jr. (1999), The Human Relationship with Nature: Development and Culture", Cambridge, MA, MIT Press.
  - Kanwal, Narmeen, Usama, Awan (2021), "Role of Design Thinking and Biomimicry in Leveraging Sustainable Innovation", LUT University, Publisher: Springer, Cham.
  - Kellert, S. (1997), "Kinship to Mastery, Biophilia in Human Evolution and Development", Washington, DC: Island Press.
  - Kellert, S., O. Wilson, E. (1993), "The Biophilia Hypothesis", Washington, DC: Island Press.
  - Kellert, Stephen R. (2005), "Building for life: designing and understanding the human nature connection", Washington D.C.: Island Press.
  - Kellert, Stephen R., (2012), "Birthed: people and nature in the Modern World", United States of America. Yale university press.
  - Kellert, Stephen R., Calabrese, Elizabeth F. (2015), "The Practice of Biophilic Design".
  - Khodaverdi Jafari, Naser, Yousefi, Atefeh (2016), Biophilic architecture and sustainable development, Simaye Danesh Publication, first edition, Tehran, Iran. (in Persian)
  - Kiswanto, Amin, Rohman, Hendra, Rudi Susanto, Dwiyo, Edi Saputro, Lilik, Nur Rohman (2022), "Sustainable Eco-Tourism Development Strategy as Tourism Alternative During Covid 19 Pandemic in Posong Tourism Area", International Journal of Tourism, 1(1), 1-17.
  - Lahonian, Vorya, Salem, Mohammad Dana, Manoochehri, Soran (2023), "An Analysis of the Development Conditions and Effective Performance of Ecotourism Residences in the Rural Areas around the Zarivar Wetland in Marivan City", Geography and Environmental Planning, Volume 34, Issue 4- Serial Number 92, 43-68. (in Persian)
  - Lawrence, E.A. (1993), "The sacred bee, the filthy pig, and the bat out of hell: animal symbolism as cognitive biophilia", In Kellert, S.R. & Wilson, E.O. (eds.), The Biophilia Hypothesis. Washington: Island Press, 301-341.
  - Mehta, H. (2004), "Ecolodges: Exploring Opportunities for Sustainable Business", International Finance Corporation.
  - Mensah, I. (2017), "Benefits and challenges of community-based ecotourism in park-fringe communities: The case of mesomakor of Kakum National Park", Ghana. Tourism Review International, 21(1), 81-98.
  - Moayedfar, Saeedeh, Dehghanpour, Zohre, Pakgozar, Alireza, Dehghani, Motahare (1402), "Investigating the Role of Ecolodges in Sustainable Tourism and Preservation of Local Culture (Meybod City)", the Journal of Geographical Research on Desert Areas, 11(2), 57-78. (in Persian)
  - Mohamadi Garfami, Alireza, Amar, Teymoor, Ghoreyshi, Mohammad Baset (2022), "Explanation the Role of Ecotourism Residences in the Tourism System with Emphasis on the Economic Dimension (Case Study: Rural Areas of Rasht County)", Studies of Human Settlements Planning, Vol. 19, Issue 1, 199-212. (in Persian)
  - O. Wilson, E. (1986), "Biophilia: The Human Bond with Other Species", Cambridge: Harvard University Press.

- O. Wilson, E. (1993), "The diversity of life". Harvard University Press.
- Peace, A. (2005), "Managing the Myth of Ecotourism: A Queensland case study", The Australian Journal of Anthropology, 16(3), 321-334.
- Poursadeghi, Soodeh, Feizi, Mohsen, Azemati, Hamidreza. (2015), "The classification of global LEED standard indicators in the design of special treatment space based on the characteristics of the regional ecosystem; Case Study: Mashhad Metropolis", Architecture and Urban Design, 9(17), 79-98. (in persian)
- Raeisi Nejad, Amir Afshin, Mirhoseini, Seyed Mohammad, Jahanbakhsh, Heydar (2021), "Study the Relationship between Architecture Structure of Eco_tourist Residence with Tourist Satisfaction (Case Study: Residence of Janat Rudbar Village, Ramsar, Mazandaran Province)", Tourism and Development, Volume 10, Issue 1- Serial Number 26, 81-93. (in persian)
- Rigatti, V. (2016), "How can an Eco lodge become a sustainable and successful business model: Environmental, social, and economic perspectives", Master of science dissertation in international tourism management, Modul University, Vienna.
- Shrestha, Bipin (2023), "Eco-Resort", Tribhuvan University, Institute of Engineering, Department of Architecture, Pulchowk Campus, Lalitpur.
- Strauss, A., Corbin, J. (1990), "Basics of qualitative research: Grounded theory procedures and techniques", Newbury Park, CA: Sage Publications.
- Tardast, Zahra, Meshkini, Abolfazl, Rajabi, Azita (2021), "Explain the Strategic Planning Model of Biophilic Tourism Case Study: Tehran Metropolis", Urban Tourism, Volume 8, Issue 2, 65-79. (in persian)
- The International Ecotourism Society (1993), "Ecotourism Guidelines for Nature Tour Operators", the International Ecotourism Society, Burlington, VT, USA.
- The International Ecotourism Society (TIES) (2015), "Ecotourism Principles", Available at: <https://www.ecotourism.org/news/ties-announces-ecotourism-principles-revision>.
- Wilson, C. (2012), "Nature-based tourism and Conservation", New Economic Insights and Case Studies, Edward Elgar Publishing, UK and USA.
- Wood, M. E. (2002), "Ecotourism: Principles, Practices and for Sustainability", Pub: UNEP.
- Yaghoubi, N. M., Morad Zadeh, A., Arab, A. (2018), "Evaluation of the effects of ecotourism empowering components on the network of beneficiaries", Iranian journal of management sciences, 13(50), 82-103. (in persian)
- Zolfaghari Tehrani, Mahdiah, Mahdavinejad, Mohammadjavad, Mansoori, Behrooz, Mojtaba Ansari (2022), "Biophilic Development in Natural-Heritage-Intensive Geography; Case Study: Abyaneh", Human Geography Research, Volume 54, Issue 2, 479-498. (in persian)

JISAUD

Journal of Interdisciplinary Studies in
Architecture and Urbanism Development
Islamic Azad University, Tabriz Branch

Volume 4, Issue 1, Spring & Summer 2025
DOI: [10.71882/iisaud.2025.1188125](https://doi.org/10.71882/iisaud.2025.1188125)

Explaining the strategies of organizing ecotourism residences in the framework of biophilic architecture with the approach of sustainable ecotourism development

(area of study: Damavand)

shooka Khoshbakht Bahramani*¹, Seyedeh Lobabeh Ghalebani², Hossein soltanzadeh³

(Receive Date: 24 October 2024   Revise Date: 10 March 2025   Accept Date: 03 May 2025)

Research Article

Abstract

Extended abstract Introduction: Humans' inherent desire to be in nature and connect with it has paved the way for the formation of one of the most important types of tourism, called ecotourism, to meet this human need in the form of travel. Unfortunately, in spite of the many potentials and opportunities of nature-based tourism in the outskirts of the cities and metropolises of the country, acceptable accommodation facilities that can provide the temporary living requirements of the tourists in a decent manner are less visible. Despite the written Instructions and standards for the design and restoration of ecotourism residences, many of these places have been built and renovated without regard to technical and engineering principles, and this issue is considered as a serious factor in reducing the reception of tourists and the decline of ecotourism.

Methodology: In order to achieve the stated goal, a mixed methodology approach based on two qualitative and quantitative methods was used. The required data by relying on library and field strategies and by reviewing the background and theoretical foundations of the concepts of biophilic architecture, ecotourism residence, sustainable ecotourism as well as the presence in the geographical area and the distribution of questionnaires among the eco-tourists and the implementation a semi-structured interview with a group of specialists and experts have been obtained. The community answering the five-choice questions of the questionnaire is made up of eco-tourists with a volume equal to 384 people, and the group participating in the interview is made up of specialists and experts with a number equal to 19 people, and this number is respectively based on Cochran's relationship and Theoretical saturation sampling method is estimated. Results: The results of t-statistics in SPSS indicate the desirability of biodiversity, variability of senses, indicators in Artin residence, variability of senses, feeling of vitality in Rozhan residence, changeability of senses, feeling of vitality, attraction in Khurshid residence and the rest of the indicators have been evaluated as unfavorable with significant values greater than 0.05 and negative t. Also, the statistical findings emphasize the relative compatibility of the ecotourism residences with the contextual indicators of the Damavand ecosystem. The results of the qualitative analysis also confirm the statistical findings and indicate the unfavorable situation of the residences in terms of biophilic indicators. The minimal presence of biophilic indicators in the selected residences and the 100% non-compliance of these spaces with the ecological conditions made these complexes not play an effective role in the growth and development of ecotourism.

Explaining the strategies of organizing ecotourism residences in the framework of biophilic architecture with the approach of sustainable ecotourism development (area of study: Damavand)

Conclusion: Considering the findings, strategies were proposed in order to organize the physical challenges of the desired residences in the framework of biophilic architecture. With regard to these solutions, it is expected that special measures will be taken by the custodian and involved institutions in order to organize these spaces in order to provide conditions for economic improvement and prosperity, local and rural employment, nature protection and local lifestyle. It is hoped that this article will be a theoretical basis for the studies and researches that are supposed to be carried out about accommodation infrastructures and their role in the development and prosperity of tourism.

Conflict of interest: None declared.

Keywords: Biophilic architecture, eco-tourism resort, sustainable eco-tourism, organizational strategies, Damavand city

¹ Department of Architecture, Tehran Central Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran. (Corresponding Author). sho.khoshbakht@iauctb.ac.ir

² Department of Architecture, Tehran Central Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran.

³ Department of Architecture, Tehran Central Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran.